

फेब्रुवारी-2000 Rs. 10

चांदोबा

खास बातम्या

प्रथमावतार

भरतीय लोक देवाचे दशावतार मानतात. विष्णूचा पहिला अवतार माता-मत्स्य होय. उत्कलसिनादानुसार असां मानलं जातं की जीव-सृष्टीत प्रथम पाण्यांतल्या वनस्पती निर्माण झाल्या.

पण मग पाण्यांतला पहिला माता केव्हा आला? यैनमघल्या चेंगजिअंगजयळ दोन

माशांचे सोंगडे सापडले आहेत. त्यावरून ते ५३० दशलक्ष वर्षांपूर्वी जिवंत असावेत असे अनुमान शास्त्रज्ञांनी काढले आहे. हे दोन्ही गारे निरनिराळ्या जाडीचे आहेत. म्हणून संशोधक म्हणतात की त्यांच्या दोघांचा जो एक नालग पूर्वज असेल तो जगाची काही दशलक्ष वर्षांपूर्वी जिवंत असला पाहिजे.

यावरून आपण समजतो त्यापेक्षा माशांची वमात किमान पन्नास दशलक्ष वर्षे तरी या पृथ्वीव्याच्या पाण्यांत आहे असं म्हणावया त्वां!

भापल्याभोवती पावरपारा मोकरी

हवेंतील प्रदूषणानुळे सुमारे एक लाख नागांक दरवर्षी मरतात. ही बाबमी जागतिक आरोग्य संघटनेने

प्रसिद्ध केली आहे.

प्रत्येक तहानसहान गोष्टीकडे लक्ष देऊन, जिथे शक्य आहे तिथे, जापण प्रदूषण कमी करायला आपली जबाबदारी नीट पार पाडली पाहिजे. काही देशांत आता मोटर सायकली, एंबजी सारख्या सायकली वापरण्यासाठी नागरिकांना उत्तेजन दिले जाते आहे. कुमपा तुमच्या मित्रमंडळींना ही बातमी बरेत सांगा!

ऑरिसातले महाबादळ कां झाले?

केंब्रिज किनाऱ्याची संशोधन समितीच्या तज्ञांचे म्हणणे आहे की मुक्तचेव ऑरिसांत जे महामयंकर बादळ झाले, त्याची तोंडला, जा किनाऱ्याकडे जंगल असतील, जवळच कमी झाली असतील. गेल्या चाळीस वर्षांत भारताच्या किनाऱ्याकडे असलेली निर्माती आहे तोळण्यांत आली आहेत.

ह्या महिन्यांत जन्मलेली श्रेष्ठ व्यक्ती

त्या आज गाताही म्हणून ओळखल्या जाताना, त्यांनी श्रीअरविंदचं कार्य पुढे चालू ठेवतं होतं. त्यांचा जन्म फेब्रुवारी २१ फेब्रुवारी १८५८ रोजी झाला. लहान वयातच त्यांना आपल्या अनुष्ठानाचं ध्येय वाहीतही जगाविमळ असामान्य आहे हे ठाऊक होतं.

१९१५ साली त्या पौडिपेरेंला आल्या आणि त्यांनी श्रीअरविंदांचे दर्शन घेतले. क्षणभर त्यांना वाटलं की अरविंदबाबू हे दैवी शक्ती असलेल्या साधकांचे इतीक

आहेत, व मानव-जातीच्या भविष्यांत काय बाह्य देवत आहे ते त्यांच्या दूरदर्शना दिशत आहे. १९२० साली त्या पुन्हा पौडिपेरेंला आल्या आणि तिथेच जसे-पर्वतराईहत्या, त्यांच्या आगमनातून, श्रीअ-विंदांच्या आश्रमाचा विस्तार वाढत गेला. जशी मातेच्या छत्रा-खाली मुले नकळत

बाहेत असतात त्याचप्रमाणे आवभाचे कार्य वाढत गेले.

श्रीअरविंदांचे मतवास्तवेधीचे भाकित काहीने निराळे आहे, काहीने कल्ले आहे. त्यांच्या मतानुसार, अज्ञानात जो मानव आपल्या मनाच्या निष्कामाभाला लागत आला, जो आजूरी जास्त उच्च विचारांच्या पातळीवर जाऊ शकते आज भावविकार म्हाकाय मानवजात ही एक महाल व वर्तमाना जमात आहे. तीच एक अतिमहान, अतिजलम व अनुम दैवी शक्ती वनं शक्ति.

श्रीअरविंद व माताजींनी हा योग केला, नव्या विचारधारेसाठी मनाच्या मार्ग निर्मळ केला व हा विचार

रुजवला. एक दिवस सारी मानवजात एका नव्या तेजाने झळकू लागेल अशी त्यांची बद्ध आहे.

माताजींनी एका परिच्छेदात म्हटलं आहे, "निसर्गक मानुसार उत्क्रांति वेगळी वरच्या दिशेने होते. दगडापासून रोपट्यापर्यंत, रोपट्या पासून प्राण्याकडे, प्राण्यापासून मानवा-पर्यंत कारण या निरनिराळी सर्वात वरच्या पद्धतीक मानव उभा आहे. पण त्याला वाटतं की तो म्हणजे या जडत्या कमानीची होचरची पायली, आणि पृथ्वीवर त्याच्यापेक्षा श्रेष्ठ असं

काहीही नाही. पण ही त्याची गैरसमजूत आहे. त्याच्या शरीर रचनाबाबतुसार तो जन्मजन्मच एक प्राणीच आहे, एक कोणत्या व विचार कल्ले राकणारा प्राणी-पण त्याच्या संवयी व बागणूक इतर कोणत्याही प्राण्यासारखीच आहे. वशा मंदीर निर्मितीबद्दल निसर्ग-देवाला काही तक्रार नाही असं शक्यनात नाही. ही त्या मानवजातीतूनच एक जायत जागना प्राणी, जो इतर प्राण्यापेक्षा वरचढ असेल असा मानवप्राणी बनवायचा प्रयत्न करते, गौरवरुपेने जरी हा मानव दिसना तरी त्याच्या जागृताकथेत त्याची बौद्धिक पातळी फार श्रेष्ठ दर्जाची असेल आणि हा मानव अज्ञानाचा गुलाम असणार नाही."

माताजी

पत्रकार बंधूनां, धन्यवाद !

बांदोबाचे पुनरागमन झाल्यामुळे छोटया वाचकांना ज्ञानद्वारा आहे तो खेईल ही आढावा खानी होती. परंतु प्रसिद्धी-माध्यमांचे द्वारा ज्या उत्साहाने या प्रत्येक स्वागत झाले, त्याने आपला विश्वास दुबावला. इंग्लिश व अन्य वाणिज्य वृत्तपत्रांनी ही संपत्ती आपल्या वाचकांना दिली. इंग्लिश (मेट्रो) आणि मीबीसी यांची प्रकाशकांबरोबरची भेटवानी प्रसारित केली, त्या अर्चेत नव्या सहस्रकांत प्रवेश करताना, वैरागिक कथा, मुन्या लोककथा, समर्थ ऐतिहासिक प्रमाणे, प्रसन्नता व इतर सदांमभूत भारतीय परंपरेची विविधता ओळख वाचकांना करून देण्याची प्रकाशनाची मनीस सख्खी. त्याबद्दल प्रकाशकांच्याचे आभार सगून बांदोबा स्पर्धेत नव्या दुगाच्या शुभेच्छा प्रकट करित आहे.

बांदोबाचे प्रकाशन पुन्हा सुरू होण्याची बातमी ऐकल्यानंतर आमच्या असंख्य वाचक, लेखक, किरक, प्रतिक्रिा, सहकारी व हितचिंतकांनी आभार शुभेच्छा व्यक्त केल्या. त्या सर्वजणांना आमचे मतपूर्वक धन्यवाद व शुभचिंतन !

बी. विठ्ठलराव रेडी
संपादक

नव्या स्पर्धा

बांदोबाचे

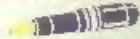
वाचकांस आवाहन
विनिर्वाच्या क्षेत्रांत शोधणी व
कल्पनाविलास यांचे वाचकां
देखाने स्पर्धेत वाचक

छायाचित्र

वीर्यक स्पर्धा

- प्रदीपित छायाचित्रकांती वीर्यक स्पर्धेत वाचकांनी एकमेकांशी स्पर्धित असलेल्या दोन छायाचित्रांची कोडी वाचवा. कोडी विजेकडून छायाचित्रकारने पुरस्कार स्वीकारून सौजन्य दिले गेले. निवडलेल्या विजेत्या कोडीने रु. १००० चे मासिक या स्पर्धेत कोडी वाचकांचे पाठक !

- बांदोबाचे वाचक कोडीने नवा विजेता वाचक याचा वीर्य नोंद स्पर्धेतले १५०-१७५ शब्दांत पत्राची विजेता. त्यामुळे विजेता कोडीने गौह माली, तुमच्या लेखक कोडीने वाचक जगाचे फलुजा मूल कथेकडून श्रीमंत पत्रांत वाचकी, ती कथा माव नसावी.

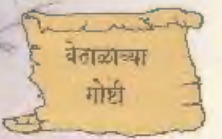
या वाचकांनी स्पर्धा

“कोन्त्याना वाचक वाचक”

तुमचे लेखक वीर्यक २००० व्यापक
आमच्याकडे जावे फलुजा,
आमच्याकडे जावे वीर्यक २००० व्या
बांदोबा मधील फलुजा

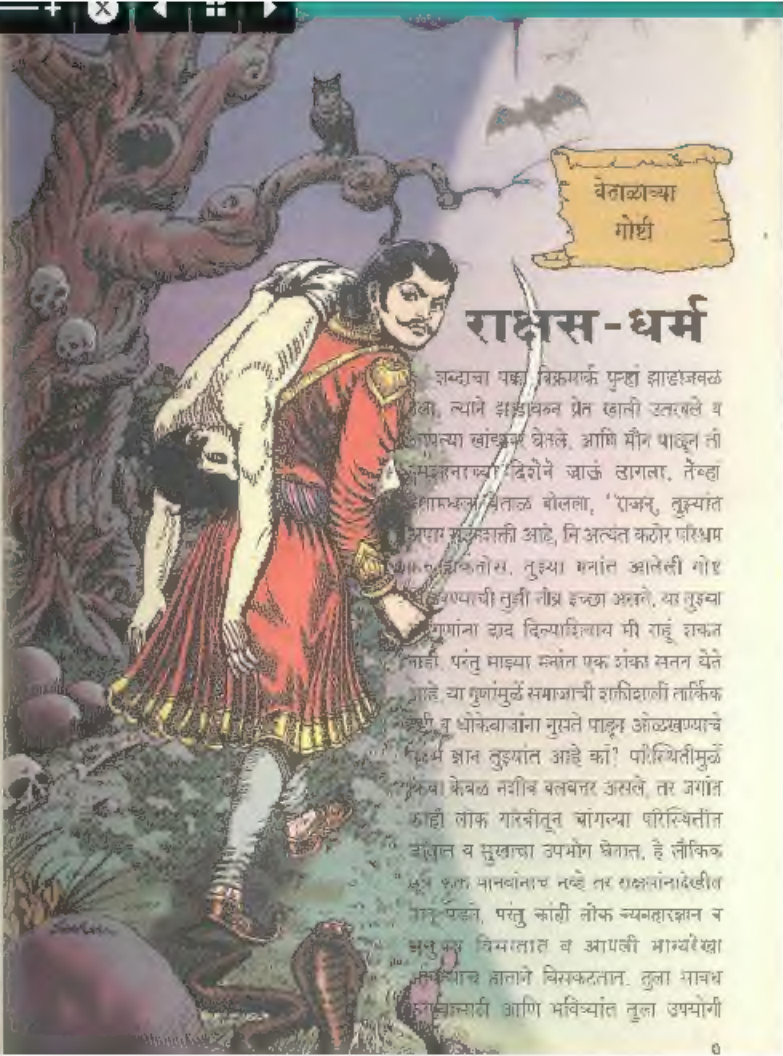

बांदोबा

राक्षस-धर्म

शब्दाचा पक्ष विक्रमार्क पुन्हा शाहीजवळ आहे, त्याने शाहीजवळ प्रेत खातो उतरवले व आपल्या खांद्या वेलले, आणि मीन पाळून ती मंडळनाच्या दिशेने जाऊ लागला. तेव्हा शाहीजवळ बोलला, “राखन, तुझ्यात अपाय संकटाची आहे, नि अत्यंत कठोर परीक्षेची आहे. तुझ्या मनात आलेली गोष्टी तुझ्याची तुझी तीव्र इच्छा असते, या तुझ्या मनात दाद दिल्याशिवाय मी राहू शकत नाही. परंतु माझ्या मनात एक शंका सतत येते आहे. या मुनांमुळे समाजाची शक्तीदाणी तार्किक व धोकेवाजांना गुप्तते पाडून ओळखण्याचे धर्म ज्ञान तुझ्यात आहे का? परिस्थितीमुळे केवळ नशीब बलबत्तर असले, तर जगात काही लोक गरीबीतून चांगल्या परिस्थितीत उचलत व मुखाचा उपभोग घेतात, हे तार्किक व फल मानवांनाच नव्हे तर राक्षसांनादेखील मान्य पडते, परंतु काही लोक न्यूनहारज्ञान व अनुभव विमलात व आपली भाग्यरेखा न्यूनहार ज्ञानाने विस्कटतात. तुला याच धर्माचा आणि भविष्यात तुला उपयोगी

पडेल म्हणून तुला दीर्घबाहु नांवाच्या एका राक्षसाची गोष्ट सांगतो, ती ऐकलीरा की तुम्हा धक्का दूर होईल." असं म्हणून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

खूप वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे ही! शंकरशास्त्री नांवाचे एक पुरोहित कुंठस राज्यांत राहात होते. एकदा एका दुष्ट्या गांवी, एका श्रीमंत गृहस्थाकडे ते गेले, त्यांचे संपन्न शुभकार्य पूर्ण करून मिळालेल्या भेटवस्तू घेऊन ते घरी परत जात होते.

त्यांना घरी लोखंडाचायचे होते. म्हणून ते जंगलातल्या रस्त्याने जाऊ लागले. थोडे अंतर चालतानांतर मोठमोठ्या वृक्षांनी वेढलेल्या एका होंगपाजवळून ते जाऊ लागले. तिथल्या एका गुहेत एक राक्षस होता. त्याने आपले हात लांबवले

आणि शंकरशास्त्रींची कंबर आपल्या पंजात पकडून त्यांना त्याने वा उचलले.

शास्त्री धावत गेले, ते थोड्या काळाने त्यांनी जवळीक वर उचलून पाहिले तर समोरच गुहेचे तोंड होते व त्यांत एक करवतीसारख्या थारदार दातांचा एक राक्षस उभा आहे. शास्त्रीकडे रागाने नघत तो राक्षस म्हणाला, "अरे, तुझ्यासारख्या म्हातान्याला मी शिवतदेखील नव्हतो. पण आता काही दुसरा झाला नाही. तुला खावंच लागेल मला!"

जेव्हा राक्षस त्याला नेमातच बोलू लागला, तेव्हा शास्त्रींना वाटले, त्याला खूब करण्यासाठी काहीतरी बोलून आपला प्राण वाचवावा. अशा विचाराने ते राक्षसाला म्हणाले, "हे राक्षसराज, आपल्याला पकडूनच कळतंय की आपण खूप शक्तिमान व गुणवान आहात! आपल्याजवळ अतुल्य शक्ती आहेत. गुहेच्या दारांतच उभे राहून आपण मला आपल्या पंजात अगदीं खेळून पकडलेत. हे तर देवांना किंवा मानवांनाही शक्य नाही. अगर शक्य झालंच तर आपल्यासारख्या राक्षसेंद्रातच हे शक्य होईल."

या वृद्ध पुरोहिताचे बोल ऐकून राक्षस अतिशय प्रसन्न झाला. त्याच्या हसण्याचा प्रतिध्वनी गुहेत गरजला. तो म्हणाला, "अरे, नर्जसरीक्षारी मनुष्या, माझं नांव दीर्घबाहु आहे. माझे हात जन्मतःच लांबलांच आहेत. म्हणून पादया अर्द्धवृद्धांनी पाहं नांव दीर्घबाहु ठेवतं. बघ ना!" असं म्हणून आपले हात लांबवून दूरवर असलेल्या एका झाडाची फांदी त्याने तोंडली आणि लांबवर फेकून दिली.

आता शंकरशास्त्रींनाही थोडा धीर आला. त्यांनी एक शकल लढवली. राक्षसाकडे नेदक नजरेने पाहत ते म्हणाले, "हे राक्षसेंद्रा, मी तर लोकरच मरणार आहे. तुझ्यासारख्या श्रेष्ठांची भूक माझ्यामुळे भागली तर यापेक्षा आणखी कौणते सद्गम्य होऊ शकेल? खरोखर ही तर हजार जन्मांची पुण्याई होऊ शकेल, मी या प्रसंगात दुष्कृत्याच कामासाठी आले होतो, माझं नांव शंकरशास्त्री आहे. राज्यांत माझी त्रिकालज्ञानी म्हणून प्रसिद्धी आहे. प्रथम तुझ्या जन्माचे रहस्य मला सांगू दे. नंतर मी मोठ्या आतंदांने तुझा आवार होईन."

हे ऐकून दीर्घबाहु बुचकळ्यांत पडला. आपले गुडघे टेकून खाली बसत त्याने विचारले, "माझं देखील काही जन्मरहस्य आहे? काय आहे ते? लागलीच सांगू पाहू." त्याचं कुतूहल एकदम चाळवले गेले होते.

शंकरशास्त्रींनी घसा साफ करत सुरुवात केली, "झेन पिढ्यांच्यापुर्वी या कुंठल राज्याचे महाराज साक्षात् तुम्हीच होतात. तुम्ही शूरसिंह महाराज होतात. त्यावेळच्या तुमच्या राज्यकारभाराच्या कथा आजदेखील लोक सगतात. त्यावरून हे उघड आहे की तुम्ही किती प्रख्यात होतात, किती किर्यामान होतात ते! दुर्दैवाने एक तापट कधीने तुम्हाला साप दिला व तुम्हाला राजसज्जम मिळाला, आता या गुहेतल्या ओवडधोवड जपिनीवर झोपता, आणि माझ्यासारख्या माणसांना खाऊन आपले पोट भरता. तुमची ही दुर्दशा पाहून मला फारच वाईट वाटतंच हो! कुठे शूरसिंह महाराज आणि कुठे हे राक्षस दीर्घबाहु!"

नाटकी प्रहानुभूती दाखवत शास्त्री बोलले.

"ब्राह्मण, तूं वाईट वादून घेऊ नकोत. तुझ्यामुळे मला महान धूतकाळ यला समजला. यापेक्षा आणखी कोणती जास्त आनंदाची गोष्ट असणार आहे? पण मला सांग, भविष्यात माझी हीच दशा राहिल की सापमुक्त होण्यासाठी एखादा मार्ग मोकळा आहे?" दीर्घबाहुने विचारले.

एक मोठा श्वास घेऊन शंकरशास्त्री म्हणाले, "ज्या मुर्तींनी तुम्हाला साप दिला, तेच तुम्हाला सापमुक्त करू शकतात, पण ते तर काही दिपसांपूर्वी हिमालयाच्या बाजूला निवून गेले आहेत. तेव्हा साणांतून मुक्त होऊ येणार नाही आता! पण हो, या राक्षसरूपांत तुम्ही राजा अवश्य होऊ शकता! राजा झालात तर तुमच्या सुखाचा अंत कधीही होणार नाही. भोजनसाठी,

गुहेच्यासमोर बसून डुलक्या घेण्याची कांही गज पडणार नाही. राजा बनल्यानंतर जे तुम्हाला आवडत असेल ते भोजन, विनासापास खायला मिळेल, तुम्हाला मदिशायन करता येईल, रेडमी कपडे घालता येतील, अतलात नद्याला येईल, व्हादोर सोन्याचे दागिने अंगावर घालता येतील, आणि अशुभिल नोकरचाकर तुमच्या सेवेत राहातील. तुमच्या मर्जीप्रमाणे तुम्ही राज्य चावू शकाल."

शंकरशास्त्रीचे बोल ऐकून दीर्घबाहू हरबुल गेला. त्या कल्पनारज्जांत गंगेला असताना आनंदाने टाळी वाजवून तो म्हणाला, "तुझं बोलणं ऐकायला किती चांगलं वाटतय! पण काय रे, दररोज निदान तीन माणसं खायची? माझी संवप आहे, राज्यांतल्या प्रजेला हे कांही आवडणार नाही, होय ना?"

"असले शब्द मनांतून काढून टाकावेत, अगो,

राज्यांत लोकसंख्या मर्यादेच्याबाहेर वाढलीय, जी शेती होते ती पुरेशी नाही, म्हणून लोक असाच वेळकाढूणा करतात. मुकमुळं त्याचे फार वाईट हाल होत आहेत. अशा अडचणीच्या वेळी तुम्ही तीनच काय, चार माणसं जरी खाह्छित तरी जमवता वाईट वाटणार नाही. उजड लोक समजतील की लोकसंख्येची समस्या तुम्ही सोडवत आहात, तुमचं कौतुकच होईल, कुणीही तुम्हाला दोष देणार नाही." शंकरशास्त्र्यांनी समितलं.

दीर्घबाहू थोडा वेळ विचारांत पडला व नंतर त्याने पुच्छर केली, "तुझं म्हणणं सगळं ठीक आहे रे! पण आता गादीवर जो राजा बसलेला आहे त्याचं काय होईल?"

"तुमचं राजसबळ अफाट आहे, त्याच्यापुढे आमच्या त्या नेमळट राजाची कस्य बिशाद? तुमचा पणक्रम कुठे आणि त्याचा कुठे? तुम्ही

माझ्याबरोबर गाल तर तुम्हाला राजा दाखवण्याची जिम्मेदारी माझ्यावर सोपवा. मग याच ना तुम्ही?" शास्त्रींनी विचारले.

दीर्घबाहूने होकारार्थी मान डोलावली व शंकरशास्त्रीबरोबर तो निघाला. जंगलातले रस्ते पार करताना गाखीकायन्याबावल्या नजरेने इकडे तिकडे पहात होते. जंगल पार केल्यानंतर मात्र रस्त्यादी गुणगुणामला लागले व जोरांत चालावला लागले.

यावर दीर्घबाहूने आश्चर्य प्रकट केले. तो म्हणाला, "ब्राह्मणा, मला वाटलं जंगलात असताना तू घाबरला होतास नि आता मात्र मोठ्या उत्साहाने चालतो आहेय, गाणें गुणगुणतो आहेस की?"

त्यावर शास्त्री हसले आणि म्हणाले, "राजसराज, जंगलात एखादे क्रूर रानटी जनावर अचानक दह्या करेल अशी मला फार भीती वाटत

होती. पण आता तर आपण जंगल ओलांडले आहे, तेव्हा जाता कसली आखीय भीती?"

"ते का? जंगलाबाहेर रानटी जनावरं नसतात का?" दीर्घबाहूने आश्चर्याने विचारले.

शंकरशास्त्री हसून बोलले, "राक्षसेंद्र, भासे पाण्यांतच असतात. माणसं गांवातच धारतव्य करतात आणि जनावरं जंगलात! जर मनुष्यप्राणी जंगलात फिरले तर स्वापदे त्यांना फाडून खातील कोणत्याही परिस्थितीत जर श्वापदे गांवात आली तर लोक त्यांचा पाठलाग करतील व त्यांना मारून टाकतील. या कारणांमुळे जो जिथे राहानी, त्याने तिथेच राहिलं पाहिजे, हा सृष्टीचा धर्म अनंतकालापरमून आहे."

दोघेही निमटपणें पुढे जाऊ लागले, तेव्हा बऱ्याच अंतरानंतर नदीच्या किनाऱ्यावर त्यांना एक गुरुकुल दिसीस पडलं. त्या गुरुकुलांतले कांही विद्यार्थी व्यायाम करीत होते तर कांहीजण

धनुष्यावर बघण ताचत होते. एका बाजूला काहीजण खडगविद्या शिकत होते. त्यांच्यापासून थोड्या दूर अंतरावर एका झोंपडीसमोर उंच आसनावर बसून त्यांचे गुरु प्रतिभ आपल्या शिष्यांचे कौशल्य बघत होते.

दीर्घबाहूला हे दृश्य फारच विचित्र वाटलं. त्याने विचारलं, "ब्राह्मणा, इथे ही सारी कसली गडबड चालली आहे?"

शंकरशास्त्रींनी तुरुनच प्रसिध्द यमर प्रणाम केला व राक्षसाला ते म्हणाले, "हे गुरुकुल आहे. राजकुमार व राज्यांतल्या इतर भोगांतल्या प्रमुख व्यक्तींच्या मुलांना प्रतिभ क्षात्रविद्येबरोबर धर्मशास्त्रासारखे विषयही शिकवतात. मातृदेवीभय, पितृदेवीभय, गुरुदेवीभय हे आमचे आदर्श आहेत. मातापित्याच्यानंतर आम्ही गुरुंना

तितकेच उचित स्थान देऊन त्यांची पूजा करतो. केवळ अयोध्या, कोसल, व अयंतीपुरचे राजेच नव्हेत तर इतर अनेक पराक्रमी राजेदेखील यांचे शिष्य आहेत. यांच्या मनांत असलं तर ते जग जिंकू शकतील."

त्यांचे वर्णन ऐकून दीर्घबाहू जरा अडखळत बोलू लागला. "होय कां, तर मग प्रतिभदेखील राजा बनू शकतो व सर्व प्रकारची सुखे भोगू शकतो. पण मग तो सैन्यशास्त्राचे जीवन का जगतो आहे? त्याचे जीवन इतके साधेसुधे का आहे? या झोंपडीत कां तो राहातो?" "प्रतिभ गुरु आहेत, ते राजा होऊ इच्छित नाहीत. त्यांना ते पद पसंत नाही. आपल्या शिष्यांना प्रतिभावान बनवणे हे त्यांचे एकमेव तत्त्व आहे! त्यांना योग्य राज व कुशल नागरिक बनवणे यालाच ते आपलं कर्तव्य मानतात."

हे सांगून शंकरशास्त्री चार पावलं पुढं सरकले आणि मागे वळून पाहतात तो काय, तोपर्यंत विचारमग्न असलेला दीर्घबाहू लगेच मागे फिरून जंगलाच्या दिशेने वेगात जाऊ लागला. असं घटलं की त्याला काहीतरी अचानक काम आठवतं व तो तातडीने निघतो.

शंकरशास्त्री भोव्याने हसू लागले व टाळी बाजवून त्याला म्हणाले, "अरे राक्षसा, झालं काय तुला? थांब, जाऊ नकोस."

परंतु दीर्घबाहूने मागे वळूनसुद्धा पाहिलं नाही. उलट तो जास्तच वेगाने फळू लागला. थोड्याच वेळांत तो दृष्टीअड झाला.

वेताळाने विक्रमार्क राजाला ही गोष्ट

सांगितल्यानंतर विचारले, "राजन्, दीर्घबाहू राजा बनून सुख उपयोगपयासाठी जंगल सोडून शास्त्रशास्त्राबरोबर आला होता. परंतु प्रतिभगुरूंची माहिती कळताच आपला निर्णय बदलून तो परत कां गेला? क्षत्रियविद्येत पारंगत प्रतिभ त्याला मास्त टाकतील अशी भीती कां त्याला वाटली? शंकरशास्त्रींनी आपले प्राण वाचवण्यासाठी हे सर्व नाटक केलं व त्यांत त्याला फसवत अशी कां शंका त्याला आली? जर ही गोष्ट खरी असेल तर तो शास्त्राला तिथल्या तिथे मांडू शकला असता व आपली भूक भागवू शकला असता. पण त्याने तसं कां केलं नाही? माझ्या या शोकेचं समाधानपूर्वक उत्तर माहीत असूनही जर तू नप्प राहिलास तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होतील."

विक्रमार्क म्हणाला, "दीर्घबाहूच्या निर्णयात बदल होण्यामागे आहे त्याची धोडीफार असलेली उपजत विचारशक्ती! त्याचे सर्व प्रश्न तर्कसुद्ध होते, शंकरशास्त्रींच्या उत्तरामागे जे भर्म साठलेलं होतं ते त्याला समजलं होतं. त्यामुळे त्याचा

विचार बदलला. शंकरशास्त्रींनी आजवर पंडित व शास्त्रशास्त्रज्ञ ऐकलेल्या गोष्टींबरोबर आपले अनुभव जोडले, व दीर्घबाहूला समजावून सांगितलं की प्राणीभर्म काय असतो, गुरुधर्म काय असतो ते! तेव्हा दीर्घबाहूला आपला राक्षसधर्म लगेच उमगला. धर्म तो हाच की स्वापदे अरण्यांत असावीत. उच्च श्रेणीच्या क्षत्रियविद्येत पारंगत असलेला गुरु एक योगी होऊन जीवन व्यतीत करतो आणि त्यालाच आपला धर्म मानतो. तेव्हा जंगलात राहूनच आपला धर्म पाळणे हे दीर्घबाहूचेही कर्तव्य ठरते. राजा वनण्याची त्याची आकांक्षा त्याच्या धर्माविरुद्ध होती. ही गोष्ट त्याच्या लगेच लक्षांत आली व तो लक्षसधर्माभिधे बद्ध होऊन आपल्या स्थानावर परत गेला."

राजाचे मौन भंग झाल्यामुळे वेताळ शवासहित जवळ झाला व झाडावर जाऊन बसला.

(काल्पनिक - शिवशंकर त्रिपाठींच्या रचनेवर आधारित)

हुशार मुलगा

हेलापूर गावात गहाणाच्या अशरफीलातला एक आठ वर्षांचा मुलगा होता. त्याचे नांव माधव. सान्या गांवात तो सर्व मुलांपेक्षा हुशार समजला जात असे. त्याच्या हुशारीचे सगळेजण खूप कौतुक करीत असत.

महान वयाचा असूनही सगळ्या बाबतीत त्याला चांगली समज होती. पण नाणी ओळखण्याच्या बाबतीत मात्र इतरांनी त्याला नादान ठरवले होते. त्याचे अस झाले, एकदा अशरफीलातला एक नातेवाईक शामलाल त्याच्या घरी आला. त्यानेही माधवचे पुष्कळर्षन केले होते. त्याची परीक्षा घेण्याच्या हेतूने त्याने विद्वानां दोन नाणी काढली. एक चांदीचे व दुसरे तांब्याचे. आणि माधवला सांगितले, "यातले एक नाणू तुला बघीस, इव असले ते नाणू उचल."

माधवने तांब्याचे नाणू उचलून खांद्यात ठेवले. ते पाहून शामलाल निराश झाला, हा करणा आलाय

हुशार मुलगा! साधे तांब्याचे नाणू आणि चांदीचे नाणू यातले अधिक किंमती नाणू कोणते, हेसुद्धा त्याला कळले नाही. माधवच्या मूर्खपणाला तो मनांतल्या मनात हसला. आणि चांदीचे नाणू उचलून घेऊन चालता झाला.

दुसऱ्याच दिवशी गांवात बातमी पसरली की माधव हुशार तर नाहीच, पण अगदी खुळा आहे. कारण तांबे आणि चांदी यांतला फरक त्याला बिलकुल कळत नाही. आता ही गोष्ट खरी की सोटी हे पाहण्यासाठी गांवातले लोक त्याच्याजवळ एक तांब्याचे व एक चांदीचे नाणू ठेवून बघायला लागले. दर वेळेला माधव तांब्याचेच नाणू उचलत असे. हे पाहून जमलेले लोक त्याच्या भोळेपणाचा हसत.

एक दिवस अशरफीलातच्या पत्नीचा चुलतभाऊ रामलाल त्याच्याकडे आला. तो अशरफीलातकडे बरेच दिवस राहिला. गांवातल्या लोकांकडून त्यालाही माधवच्या भोळेपटा-

धर्निष्ठ व्यक्तींच्यावर हल्ला करणारांसारखी, चोरांसारखी किंवा मदाप्राप्तीचा संग करणारांसारखी, पंडितांनी प्रायश्चित्ताचे निरनिराळे प्रकार सांगितलेले आहेत. परंतु कृतज्ञ व्यक्तीला क्षमा करण्यास मात्र सांगितलेले नाही. - पंचतंत्र

पणाबद्दल कळले होते. त्याने स्वतः माधवची परीक्षा घ्यायची ठरवले. त्याने आपल्या खांद्यातून दोन नाणी काढली. त्यांत एक होतं चांदीचे व दुसरे अर्धवत् तांब्याचे होतं. दोन्ही नाणी माधवसमोर ठेवल्यानंतर त्याने म्हटले. "बाळ, या दोन्हीपैकी तुला जे आवडेल ते ठेव."

माधवने याही खेपेला तांब्याचे नाणू उचलले. पण इतर लोकांप्रमाणे रामलाल त्याला भोळाबुळा समजून हसला नाही. उलट गंभीर होऊन त्याने विचारले, "माधव, तुझ्या हुशारीबद्दल मी खूप ऐकले होते. पण दर खेपेला तू तांब्याचेच नाणू का उचलतोस? चांदी आणि तांबे, यांच्या किंमतींमधला फरक तुला ठाऊक

नाही का? लोक तुझ्या बुद्धीची कीर्त करतार, ते टिगल करून म्हणतात की हा बाटोले तितका हुशार मुझीच नाही."

माधवने काही उत्तर दिले नाही. पण त्याच्या चेहऱ्यावर एक विनंती भाव होता. रामलालने फारच आग्रह धरल्यानंतर त्याने आपले तोंड उघडले. "मामा, जर मी चांदीचे नाणू उचलले असते, तर एकदाच उचलले असते ना! माझ्या अकलेची परीक्षा घ्यायला कुणीही आले नसतं. पण आता पहा ना, तांब्याची नाणी बरीच जमवी आहेत घरात. त्यांची एकूण किंमत चांदीच्या एका नाण्यापेक्षा पुष्कळ जास्त आहे. तेव्हा आता तुम्हीच सांगा, मी मूर्ख आहे की हुशार?"

फेब्रुवारी २०००

सर्वेड्या

चांदीका

जेव्हां चोर हंसत सुटला !

एक गांवांत एक बुटका माणूस होता. तो स्वभावाने अतिशय विनोदी व बोलण्यांत चतुर होता. तो गांवोगांवी फिरत असे व लोकांचे मनोरंजन करून थोडेपचार कमाई करत असे. तेच त्याचे चरित्राचि साधत होते. लोक त्याला प्रेमाने वामनवट म्हणून तक मारीत असत.

एक दिवस तो दुपारी हुसत्या गांवाला जत होता. जहाच्या बेळी, विश्रानि प्रेमावसरी तो एका साहाय्याची बसला होता. दुसरे एक हंसत येताना त्याच्याकडे येताना त्याने पाहिला. त्या इसम्याच्या बरबोस मित्रा, खांद्यावरची एक कुन्हाळ व त्याचे चालणे पाहून तो चोर असला असा बाबतमटला वाटले. जेव्हा तो इसम जवळ आला तेव्हा त्याच्या नाकबिंदूत सुटका करण्यासाठी वामनवट म्हणाला, "बघा, देव किती दयाळू आहे. तो तुमचे प्रस्तर टाकही देतो, नि त्याच्यापासून संरक्षण होण्यासाठी बुक्षात्री धंडगार लायाह देतो."

त्याच्या बोटांभावर चोर बोसत म्हणाला, "तुम्ही वामनवट आहात आणि आपल्या बोलण्याने लोकांची करमणूक करता. त्यांना हसवता आणि मरपूर पैसे घेता हे ठाऊक जाते मला. पण मी काही तुमच्यात मोठेपणात भुलणार नाही. मला हंसण्याखेळण्याची शिस्तही आहे. आयुष्यांत मी आजपर्यंत कधीही हंसलो नाही. यझे अजोबा म्हणत असत की संकल्प खिदळणे म्हणजे प्रकटाची पेटी असते. म्हणून मला हंसण्याचा विमकूल प्रयत्न करूं नकोस. जो काही पैसा तुझ्या बेळीत आता आहे तो मुकात्मने मला दे."

चोराने त्याच्या हातावरी बेळी हिल्लाकून घेतली आणि तो जाऊ लागला. पण पुन्हा चवत सांगे फिल्ला अशे म्हणाला, "तुझ्यासारख्या धोकेबाज माणसाच्या विनंत मोडले तर मीच संकटात सापडेल. त्यापेक्षा मी आता तुझे होकेच उडवतो." असं म्हणून चोराने कुन्हाळ वर उचलली.

पण वामनवट आमगला नाही. त्याने हाताने चोराला थांबण्याची खूण केले व चटकन म्हणाला, "हो हो, मरु, जे काय कला आहात हुम्ही? माझे होके उडवू नका हो. आधीच मी लहान ठेणू आणशीं ठेणान लोईन - लोक माझी बुटका पणून दिंगत करतील की!"

वामनवटने सहजपणे कुन्हाळ्याची नि विनोदी उक्त दिले. ते ऐकून चोराला हंस् आले. त्याला हंस् आबरेना तो बराच वेळ हंसत होता आणि नंतर बोलला, "मला समजायला लागल्यापासून आज मी पाहिल्यांचाच हंसतोय! तू खोससरत हुंडाग नि कलबळची आलेस वामनवट! साचर, हे ते तुझे यशीन."

आत म्हणून चोराने चापनबराची येती त्याला पात दिली आणि तो आपल्या बाटेने निवृत्त गेला.

सुवर्ण सिंहासन

(पूर्ववृत्त: हेल्य वेदाच्या कौंडिन्य देशाधिपती पौरवजनने इतर राज्यां जिंकली व तो दक्षिणपश्चिम सम्राट झाला. पौरवजनच्या दहाव्या पिढीचा राजा आहे श्रीदत्त. तोपर्यंत साम्राज्याची शक्ती झाली होती. श्रीदत्तचा एकुलता मुलगा आहे बिचवदल. गुरुकुलत तो जेव्हा आपला विद्याभ्यास पूर्ण करत होता, तेव्हा राजधानीस जगेच पाल वेण्याचा निरोप त्याला मिळाला. परतल्यानंतर श्रीदत्त विजयवस्त्र सांगू लागला की देशाचा राजा आपल्या राज्यांतली संपत्ती व राज्य हडप काण्याची योजना करतो आहे - त्यानंतर)

महाराजांनी आपले बोलणे पुन्हा सुरु करून सांगितले. "मरातला बाटले की मुताच्या व्हडामुळे सभम्या जास्तच कठीण होईल. तो मुलांना हो किंवा नाही असं स्पष्ट सांगेनए एका वेगळ्या दिशेने त्याचा विचार सुरु झाला. कालिंदीचा राजा, माधवसेन याची सविस्तर माहिती गोळा करण्यास त्याने सुरुवात केली.

मिळालेल्या मातमीनुसार त्याला कळलं की माधवसेन त्यांचा नातलग आहे पण याबाबतीत त्याने विशेष उत्सुकता दाखवली नाही. मरातच्याकडून प्रकट झालेली काही माहिती

अशी होती - फक्त स्वयंवरात उपस्थित राहण्याचं त्याला निमंत्रण दिलेलं होतं. पण वसुमतीने अचानक त्याच्याच गळ्यात वरमाला घातली. त्यामुळे त्याला तिच्याशी विवाह करावा लागला. त्याचं वसुमतीवर भव जडलं बघतं, किंवा हेद्वय संगानरत त्याला खास आवर व प्रेमाही नव्हतं. इतकंच नव्हे. तर मरातने घाढलेल्या गुप्तचरांकडून त्याला हेही कळलं होतं की माधवसेनाची ऐश्वर्यवान वनण्याची प्रवळ इच्छा आहे.

माधवसेनाच्या या दुर्बलतेचा फायदा उठवून

लख्मी गायत्री

आपला कित्ता मजकूत करणयाचा मरालने निश्चय केला. माझ शुद्ध सत्तमीला आपल्या मुलदेवताच्या, सूर्यभगवानाच्या रथोत्सवाच्या वेळेला अगत्य येण्यासाठी माधवसेनास त्याने खास निमंत्रण पाठवले.

यापूर्वी माधवसेनाला कधी असे निमंत्रण मिळालेले नव्हते. त्याला थाचे खूप आश्चर्य वाटले, परंतु देवाचा उत्सव आहे ते लक्षात घेऊन तो सहकुटुंब चंपक देशी जाण्यास निघाला.

चंपक राजा दत्तर्षी हा उत्सव भद्रांत मानला करतात. रथसमयीच्या दिवशी प्रातःकाळी सूर्यदेवाची मुवर्णप्रतिमा रथांत ठेवतात. प्रमुख सन्यासब्रह्म रथ नेला जातो. या उत्सवाची खास गोष्ट म्हणजे या रथाला घोडे नसतात.

त्याऐवजी राजपरिवारातले सात प्रमुख पुरुष रथाच्या सात दोऱ्या आपल्या कमरेला बांधतात

व रथ ओढतात. या सातजणांत चंपकचे महाराज व युवराज अश्वत्थ असतात. बाकीचे पांचजण पहाराजांचे आस किंवा मानकरी असतात.

दत्तर्षी साजरा होणाऱ्या या रथोत्सवाच्या अगोदर मरालने खास घोषणा केली की रथ ओढणाऱ्या सात मानकऱ्यांमधे यंदा माधवसेने असतील. मरालने मोठ्या आदरभावाने एक दोरी माधवसेनेच्या कमरेला स्वतः बांधली, व एका बाजूला असण उभा राहिला व दुसऱ्या बाजूला आपला मुक्ता चक्रभूपती माला ठेवे केले.

राजपरिवाराशी संबंधित नसलेल्या व्यक्तीला प्रथमच रथ ओढण्याचा मान दिला जात होता. ब्रह्म महाराजांनीच ही पूर्वापार चालत आलेली रीत तोडली होती. यावर लगेच लोकामध्ये कुजबूज सुरू झाली.

जमलेल्या मनांतली ही भावना मरालराजाने जाणली, व मोठ्या दिलदामणे त्याने खास वांगितले, "अत्यंत आवरणीय असे हे कसिंदीचे राजे, खास अतिथी म्हणून या रथोत्सवांत माग येण्यास आने आहेत. धर्मशास्त्रानुसार आपल्या देशांत आलेला अतिथी, आपल्या कुटुंबियांपेक्षाही जास्त मानावा, तेव्हा त्यांचा आदरस्त्कार त्याच्या

श्रेष्ठतेला राजेसरा म्हायला हवा. या न्यायाने मी त्यांच्या कमरेला रथाची दोरी बांधली व त्यांचा आदरपूर्वक सन्मान केला, व अशा प्रकारे आपल्या देशाची प्रतिष्ठा व औचित्य दोन्हीही राखली आहेत."

हे ऐकून माधवसेने अतिशय खूष झाला. त्यादिवशी दुपारचे योजनेदेखीत फार स्वादिष्ट व शानदार बनवलेले होते. माधवसेनेने मोकळेपणी आपली खुशी व्यक्त केली व मनःपूर्वक धन्यवाद दिले.

माधवसेनेाचे कुतज्ञता दर्शवणारे बोलणे ऐकत असताना मरालभूपती गंभीर चेष्टा करून फक्त मान बोलवत होता. ते पाहून माधवसेनेाच्या मनांत जरा शंका आली. जेव्हा दोघेही एकांतात भेटले तेव्हा त्याने मरालभूपतीला विचारले, "राजन्, आपण माझ्याबद्दल जो आदर व्यक्त केलात, त्याबद्दल मी आपला आभारी आहे! पण मला वाटते की योजनेसमयी मी जे काही बोललो ते आपल्याला फसत नसावे. माझ्या शब्दांनी मी आपले मन दुस्सन्न तर नाही ना?"

मरालभूपतीने पुढे होऊन त्याचे हल हलत घेतले व जसा कांही त्या बोलण्यामुळे तो भावबलाय अशा वाटांत म्हणाला, "आपण माझं मन दुस्सन्नत? फुळींच नाही माझ्या मनांत दुसराच विचार आहे. आपल्याला सांगावं की नाही हाच प्रश्न मला पडला आहे."

त्याचे उत्तर ऐकून चकित झालेला माधवसेने म्हणाला, "आपण निःसंकीचपणे सांगा." मरालने सकांचल्यासारखे दाखवून म्हटले, "मी

जे सांगणार आहे, ती माझी इच्छा आहे. पण मित्रवर्च, मी आपल्याला ती एका भटीवत्च सांगेन, ज्यांनी आपला आदरस्त्कार केला त्यांची इच्छा आपल्याला पूर्ण करता येत नसली तर त्याबद्दल जतमुडां वाईट वाटून घ्यायचं नाही." अशा रितीने मोठ्या चलाखीने आपल्या जाळ्यांत त्याला फसवले.

माधवसेने हसून म्हणाला, "कनूला सांगा तर खरं!" मरालने म्हटलं, "ठीक आहे सांगतो. आमचे पाहुणे म्हणून आपण इथे येण्यापूर्वीच आम्हाला माहिती होतं की आपली कन्या श्रीलेखा एक असामान्य रूपवती आहे. माझ्या मुलाने आपल्या मुलीशी विवाह करायचाचा निश्चय केला आहे. पण मी त्याला समजावत

की, पुत्रा, कीर्तिव्याचा युवराज ह्यांच्या नात्यांतला आहे व दोघांचे व्यही योग्य आहे. तेव्हा त्यांच्याशी आपल्या मुलीचा विवाह करण्याचे आपल्या मनांत असेलच, पण आमचे युवराज म्हणजे, "पिताश्री, कीर्तिव्याप्रभू कधीकाळी सम्राट होते. आजही त्यांच्याकडे भरपूर धनसंपदा असेल, पण राज्य हे वीरांचे असतं. क्षत्रियक्रिया धीशुलबालाच वेगळे. महा खाजी आहे की माझे शौर्य व धैर्य दाखवून श्रीलेश्याचे हृदय जिंकू शकेन. ज्या दिवशी ती माझा पती म्हणून स्वीकार करील त्याचिवशी मी पुन्हा दक्षिणपथावर विजय मिळवीन व तिचा सार्या दक्षिण भारताची महाराणी बनवीन. इतकंच नाही तर तिच्या पित्याला मुलगा नसला तरी माझ्या पित्याप्रमाणेच मी त्यांचा मन

राखीन, अर्धा भूभाग व कीर्तिव्या देशांतून मिळालेल्या ऐश्वर्याचा अर्धा हिस्सा मी त्यांना देईन व त्यांना अधिपती बनवीन."

"राजन्, माझ्या मुलाचे हे विचार ऐकून मी चकित झालो व काही बोलू शकलो नाही. थोड्या वेळानंतर मी त्यांना म्हटलं, "पुत्रा, जेव्हा नातेसंबंध जोडण्याची इच्छा असते तेव्हा स्नेहपूर्वक व्यवहार पाळणे आवश्यक ठरते. प्रथम कालिंदीनरेशांशी मी स्वतः बोलणे करीन. त्यांच्या विद्वानांसह पुढे काय करायचं त्याचा निर्णय घेता येईल, तू भावनेच्या आहारी जाऊ नकोस असं मी त्याला सांगितलं." असं म्हणून मगल थांबला.

मगल असा कांही प्रस्ताव मांडेस हे माधवसेनांच्या मनातही नव्हतं. त्यामुळे तो एकदम चक्रावून गेला, हळूहळू तो विचार करू लागला, मगलच्या बोलण्यावर तो भाळला होता. ते अपार जैवर्ष, दक्षिणवर्तचे साम्राज्य याची तीस फवर्ष त्याला दिसू लागली. त्या त्यांच्या मोठांत त्यावेळेस आपली पत्नी व

मुसंगी श्रीलेश्या वांची पसंती-नापसंतीदेखील तो विसरून गेला.

त्यानंतर दोनतीन तास त्या दोघांची खसबते चालली होती. त्या तीन तासांत, मगलने माधवसेनास आपल्या बाजूला अनुकूल करून घेतले.

"माघ महिन्यांत त्या दोघांमधे जो हा समझोता होत होता त्यावेळेस तुमचे गुरुकुलवास्तव्य पूर्ण होण्यास सहा महिने अवकाश होता. जरी तुम्हे शिक्षण आपणखी थोड्या अवधीत पूर्ण झालं असत तरीही देवीनवउत्थानंतरच तुला घरी पाठवायचं असा गुरु कृष्णचंद्राचा निर्णय होता. ही बातमी मगलला फळली.

"आ रत्न मोर्छाचा नीट विचार केलं तू गुरुकुलंतून परत येण्यापूर्वीच आपल्या राज्यावर आक्रमण करण्याचा त्यांनी बेत रचला आहे. दरवर्षी चैत्रमहिन्यांत वसंतोत्सवासाठी माधवसेन आपल्या राज्यांत येतो. तसा यंदाही येईल व आपल्या सैन्याची ताकद किती आहे त्याची माहिती गोळा करील. हादेखील त्यांच्या व्यूहाचा एक भाग आहे. वैशाख, ज्येष्ठ, महिन्यांत कालिंदी, चंपक व कुंद राज्यांची सेना एका जागी एकत्र केलीलच व त्यांना लढाईचे खास प्रशिक्षण देतील. नंतर आषाढ महिना येतो. तेव्हा आक्रमणांत पावसाळी ढग असतात. उन्हे नेताचीच जसतात. पाऊस सुरू होतो.

तुला ठाठकच आहे की सैन्यांत असा वेळेला गुप्त मसलतीसाठी चांगले वातावरण असते. आषाढाच्या महिन्यांत या तिन्ही देशांची सेना एकत्र होऊन आपल्याला वेढा घातलील.

वेढा विजय, आज ज्येष्ठ शुद्ध एकादशी आहे. तर आतापर्यंत तिन्ही देशांच्या सेना युद्धाला सज्ज झालेल्या असतील, व कांही दिवसांतच आपल्या देशांत रणभूमी तयार होईल, या प्रसंगशी अचानक सामना कायला

रागेल. म्हणून या परिस्थितीत तुला परत बोलावण्याखेरीज अन्य मार्ग उरला नाही. या दस्तुस्थितीची मीदेखील कल्पना केशी नव्हती. पण आपले राजगुरु शिवानंद यांच्या बोलण्यामुळे मला एक नवा आयोधा किरण दिसू लागला आहे.

जसा गुप्तहेरांकडून बातण्या मला समजत होत्या, तशी मला तुझ्या मक्क्याबद्दल फारच कळजी वाटू लागली. माझं मत मितीने कापू लागलं. तेव्हा मी तुझी जन्मकुंडली गुरुवर्यांना दाखवली. त्यांच्याकडून तुम्हे भविष्य काय आहे ते जाणण्याची मला तीव्र इच्छा झाली. त्यांनी बारकाईने कुंडली पाहिली. प्रथम त्यांनी मला कांहीच सांगितलं नाही.

ते अखंडपूजा करीत बसलेले होते. घ्यानांत

मध्य असताना त्यांच्या डोक्यासमोर जावल्या मूर्तीचे बिक, हुताग्नीने जाणारा सर्पराज, उज्वल झळाळीने चमकणारे सुवर्ण य सहा सुद्धा मुली त्यांच्या डोक्यासमोर आल्या "

ही गोष्ट सांगून ते म्हणाले "महाराज गुनगुनाने कुठली लढाईत आहे असेतरेच आहे उरी त्यांचा वर्तमानकाळ बरा अथवा दुःखी समस्यानी झालेला आहे. जरी त्यांच्या जीवाला भोका जाहे, तरी उत्तम ग्रहवनाच्या जैरावर ते सदा विजयी राहतील मात्र त्यासाठी त्यांचे पौर्णिमेपूर्वी चवथी रात्रीने अत्यंत आवश्यक आहे माझ्या अदालतप्राणी सौकरच न्याना धनलाम होणार आहे त्यांच्यासमक्ष नगराच्या पूर्वेस जे मैदान आहे ते खणून पाहू जरा! कुठे

खोदायच ते मी मज्जल शिंपून सांगेन." याच कामासाठी मी मुला बोलवले होत बरं झाले " अथवा नेजेवर जाणाल, आजच कदाचित राजगुरु काम करण्यास धावत करतील अशी शक्यता आहे " श्रीदत्तने सर्व काही सविस्तर सांगितले आणि एक टोच असे घेतले.

विजयदत्तने हाका प्रकट करले म्हटले, "एका बाजूला लढाईचा प्रांका आपल्या शिरावर आहे आणि आपण धनाची गोष्ट कराला आता कायची? आपण तर लढाईच्या तयारीला लागले पाहिजे खोदाईच्या कामाला इतके महत्त्व देण प्रता पटत नाही

महाराज उत्तरले "शिष्यावंदनी न सांगितल्यावर मीही हीच शका न्यात वेळी व्हेती

एष त्यांनी ठासून रागितस की काणत्याही परिस्थितीत खोदकाम स्वमित्र होता कामा नये त्याचा दावा आहे की या खोदाईमुळे आपले हसकाम मतेच होणार आहे खोदकामाला जास्तीत जास्त तीन दिवस लागतील मी निश्चय केला आहे की शिवानंदजींच्या सल्ल्यानुसार करेण योग्य ठेल."

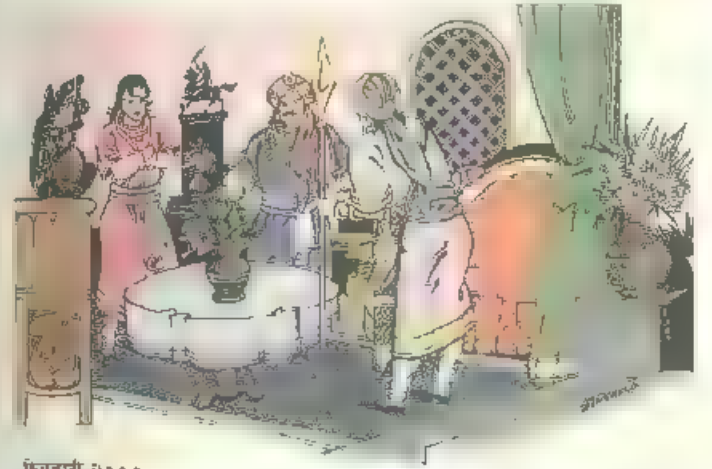
पित्पाचे मोठेण ऐकून विजयदत्त जरा चिडून म्हणाला, "पिताश्री, धर्म आणि न्याय आपल्या पक्षात आहेत प्रयत्न करण्यात आपण कोणतीही कसर करत नाही तेव्हा या आधारावर आपण विश्वप्राप्ती आगेकूच करूया आणि त्यात आपलीच जीत होणार आहे."

मुलाचे बोलणे ऐकताना महाराज मान

झोतावत होत ते काही बोलणार इतक्यात दख्ख्याजवळ जरासा आल्याला चटकून बोवानी वळून पाहिले

दख्ख्याजवळ ज्या असलेल्या सैनिकांनी महाराजांना नमस्कार केला व ते म्हणाले "एक गुरूस आपल्याला तोंतडीने मेटण्याचा आग्रह धरीत आहे तो आपल्याला लागू झालेला की तक्ष्मीदेवीचे पत्र आले आहे महाराज म्हणाले "होफ आहे पाठवा न्याला आत"

सैनिकाच्या बोव एक युवक उगून आला व महाराजांच्या शेजारी बसलेल्या विजयदत्ताला पाहून एकदम धावला त्या मुलाचा तोंडाकडे विजयदत्तने गीट निरखून पाहिले व तो म्हणाला "पिताश्री तक्ष्मीदेवीचे पत्र ज्यांनी आणतय

फेब्रुवारी २०००

लोकनी त्यासाठी नवून नमस्कार केला. त्यानेही
पाण्याची कोंक्यावर उजवा हात ठेवून त्याला
सतमुरालाने आशिर्वाद दिला. त्यावेळेस त्याने
ही मस्कत हलोकाने उच्चारण केले. ते

त्याने समतिदावैक मान हतवर्गी व तो
 त्यांच्या भाषेने श्रोतु लागला, पण त्याची भाषा
 इतकी जडयबाळ होती की गावकऱ्यांना कास
 काही समजत नव्हती. मात्र त्यांना इतकंच उद्गार
 आले की पांच वर्षांच्या दीर्घ काळात, तो
 महापंडिताच्या सवामाने राहिला असल्यामुळे
 साध्यासुध्या शैलीमार्फत बोलतं त्याला कठीण
 जात आहे।

A black and white illustration showing a man in a hat and a woman in a coat standing in a field, looking towards a large, ornate building in the background. The man is on the left, wearing a dark coat and a hat, looking towards the right. The woman is on the right, wearing a light-colored coat and a hat, looking towards the left. They are standing in a field with some trees and a large, ornate building in the background. The building has a prominent tower and a large entrance. The style is a simple line drawing with some shading.

आपल्यासमोर बाकलेल्या प्रत्येक मरणाकाला
आशीर्वाद देण्याची तब्येत असलेल्या पत्नीक;
पंडिताने नैहमीच्या संवीन्यास आपला उजवा
हून बर उचलला पंडिताला बाजूला रावण्याची
सूचना देणो आवाज घानलेल्या प्रेक्षकांमधून

अं म्हाला वार्ड इतकच बाटत की आपल्यामाख्याशी जदवीने कस वागावं ते त्या नांठाळ बोकाडोला दोऊक नव्हतं पण आपण आपली मायबोरी विसरला नाहीत याबाबी आम्हाला आनंद झाला आहे, 'एका हजारजागी इमामने दोळ मिचकावीत म्हणत

गुणायुगांचा गौरवकारी इतिहास

सरस्वतीच्या किनारी कोणे एके काळीं

मात्रांचा तुम्ही ही बातमी वाचलीच का? देवनाथाजवळ पळवून घ्यायला येऊन मोठ्या जमीनने सदीपनं विचारले देवनाथ हातान काही घेऊन नदीकिनारी यावर फिरायला निघालं होतं सूर्यास्ताची वेळ होती बातवराण प्रसन्न होतं आणि मंद बारा वाजत होतं त्या छोट्या राहणानांनी ती मध्याकाळ फार सूरख थांबा छान्ती

देवनाथ घाबरेलं आयुष्यभर ते इतिहास शिकवत आले होते माताच्या मुताकाळाचढल त्यानी घरेपु मरुगोधन केत होत त्याच अनेक, दुशार विचारही होते पण आपल्या सर्व विषयान मनापासून अभ्यास करताना सदीपसारख्या कोणी जिज्ञासू नव्हता! तो वाचून शाळेतच शिकत होता पण जगाल्या प्रत्येक गोष्टीची माहिती गोळा करून घेण्याचा त्याचा छंद होता आणि हा असणार नाही? त्याचे आजोबाच इतक असामान्य हुशार होते

देवनाथ एक प्रख्यापक, मार्गदर्शक व शंभरी वेदविद्यालयच कुलपती होते आता निवृत्त झाल्यानंतर आपल्या लडक्या नातवाचें शकारान्तरून खणायसाठी त्याच्यासाठी भरणे वेळ होता जार एखाद्या वेळीं नातवाच्या प्रश्नाचे उत्तर त्यांना देता आले नाही नदी ते स्वतः ती

गोष्ट जाणून घेण्यास उत्तुक असत त्याच्या घरानेच्या ग्रंथालयात बेंचक राख होते तिथली पुस्तके धाळत शोधही त्यावर खल करीत बसत फ्रेंच बिबलेशन वॉलंटोआ याच्या एका सुभाषि ताचा देवनाथ बारवार उल्लेख करीत असत

‘जिनका भी जास्त याचनो, तिनक माझ पनन अधिक होत जिनकी मला जास्त माहिती होये, तिनकी मला कमी माहिती आहे हे कळत’

सदीपच्या मनान आजोबाबद्दल निरंतर श्रद्धा होती आजोबा म्हणजे त्याचे मिय शिक्षक व आदर्श मार्गदर्शक होत

काय बरोळ कुठली नवीन बाबती मला मागणार आहेस? देवनाथानी विचारले

आजोबा आपल्या प्राचीन साहित्यात सरस्वती नदीच वर्णन येत पण ती कुठली दिसत नाही एकदा एका प्रसिद्ध ग्रंथाल्यानी अशी नदी वर्णित त्यातच नव्हती असेही आम्हाला मागितलं होत पण या वर्तमानपत्रात एक बातमी छापली आहे की लैहमस्टर नावाच्या उपग्रहावरून या नदीच्या मार्गाचा फोटो घेतलेला आहे चौदा किलोमीटर रुंद असलेली ही नदी हिमालयातून तम्र गावली होती

अगदी बरोबर आहे बाळा! इतकंच नाही, तर आपली माहितीदेखील मी वाचलेली आहे काही वर्षांपूर्वी एक प्रसिद्ध पुरातत्त्वसंशोधक पॅम हेन्री फ्रेकवर्त यानी या महान नदीवर सर्व प्रकरणे

भारत - गाथा

संशोधन केलेलं आहे त्यांच्या मतं ही नदी चार हजार वर्षांपूर्वी बहुधा प्रदीर्घ काळ बुष्काळ पडल्यामुळे आठून गेली असावी आपली एका नदीची, दसदसलीचही हीच दशा झाली

पण जेव्हा काहीजण म्हणताना की ही नदी कधी अस्तित्वातच नव्हती तव्हा हे जे विचित्रच वाटत नाही का?

छेरे विचित्र काहीही नाही खर म्हणजे आपल्या भूतकाळाबद्दल आपल्याला फार थोडी माहिती आहे जेकडेही कवे आपण जायली, राखड बीबम जगन होतो त्यामुळे आपल्या, संशोधन किंवा गरीब विचारांमधे आपल्याला रस राहिला नाही परंतु बर्दिचमे ज्या देशातल्या अभ्यास, विद्वान संशोधकांनी आपल्यासाठी बरेच काही केलेलं आहे सार्थीसारखे स्मारक व अजठा वेरुळच्या कसेल खजिना त्यानीच शांभून काढला फार प्राचीन काळातली आपली महत्त्वपूर्ण पाहिलिपी त्यानी संशोधित केली आणि त्यातली माहिती नीटपणे एकत्र करून आपल्यापुढे ठेवली परंतु त्याबरोबरच त्यानी काही क्षेपे लिहिलेले पाहिले की ते नंतर र्कीच ठरले

त्याच उदाहरण म्हणजे त्यानी सांगितलं होत की फार पूर्वी आर्यांनी भारतावर आक्रमण केले होते व झाले मूळ द्राविड हिमाली यांच्याशी युद्ध केले होते आपल्या इतिहासकारांनी व शिक्षकांनी यानी मत्स्या पासून न घेत हा फतुवारी २०००

मला न स्वीकारता आपल्या इतिहासाच्या पुस्तकातून ही माहिती शिकवली गेली पण आज कुणीही खरा विद्वान हा सिद्धांत प्रमाण म्हणून स्वीकारत नाही दुसऱ्या बाजूने पाहिलं गमल: भारताची फार जुनी झालेली आहे आपला आपल्याला दान निरनिराळ्या जातींच्या रूपात पाहू लागले आजोबांनी मधीपला समजावून सांगितलं

आजोबा, जेव्हा नदी मुळून गेली तेव्हा तिच्या काठावर राहणाऱ्या लोकांचे किती हाल झाले असतील नाही? बांधेली नदीच्या काठावर फिरत होते देवनाथाना एकदम असाही संचारना ने म्हणते, त्यांना संकटशील मामना करवा लागला अग्निलच पण हे संकट अचानक किंवा एकदम आले नसेल नव्या आत्मन्याच्या शोधान

विद्वानसु

चांदरा

या विचारांचा मधली दुगा केवळ जे हे त्यागला
संस्थेतील हा एक विशाल देवा होता आणि
जागेची टक्कई नव्हती. ग्राम सरस्वती नदीच्या
तीरावर जी संस्कृती व साहित्य त्यांनी विकसित
केले होते ते महान साहित्य आपल्या देशाचा
मानचिह्न म्हणून गौरवला जातो त्याला वेद असे
म्हणतात.

मुला या राजाविषयी मला नेहमीच
सुख जाणवते कारण तोच हाच आहे.

देवनाथ हसून म्हणते, 'ही तर, त्यांनी वेद
बरोबर नेले होते पण फक्त त्यांच्या स्मृतीमधील
जरी त्यांना लेखनकला अलग होती तरीही ते
मुद या राजाकडून विद्याभ्यास करून परत आणून
महाविद्यालयात 'चार चाप वेद' कथक, यजुर्वेद,
सामवेद नि अथर्ववेद।

बाप विस्वासाबद्द बसणार नाही संदीपला
आश्चर्य वाटले "अरे, विश्वास आपला बसणार
नाही. पण त्याची राहाणी आपल्यापक्षां पार
वेगळी होती. त्या जुस संस्कृतिमधला प्रत्येकजण
वेदांचा अभ्यास करून वेद मुलांजल करित होता
असं माझ म्हणण नाही पण जे हे पठण करीत
नाहे ते म्हणजे दूरदर्शी असलेले ऋषि व मुनी
हे त्यांनाचें शिक्षक होते।

मनाची छत्रागुना करून त्यांनी ही सिद्धी प्राप्त
केली होती वेदपठण एका विशिष्ट लयीत केले
जात होते त्याचे शुद्ध उच्चारण व योग्य
विरामस्थानांमुळे शब्दांचे पाठांतर होण्यास खूपच
पटवत होते होती।

रण हा पव्हा खेलागोप ने का करत होते
आचोबा।"

"तू हा प्रश्न विचरणाला हे ठाऊक होत मला।
संदीप अरे जेव्हा आपण कोणत्याही गोष्टीसाठी
कष्ट घेत असतो तेव्हा आपल्याला कुठला तरी
आनंद मिळण्यासाठी आपण ते कष्ट घेता परंतु
त्या ऋषीमुनींनी मात्र हे कष्ट केलं, ते नो स्वतःच्या
आनंदासाठी ना काही फायद्यासाठी। ते जिज्ञासू
होते, सत्याचे शोधक होते जीवनात यणाच्या
समस्या व त्यावर आधारलेल्या शकाचे निरसन
करण्याच्या शोधात ते ठाणे।

आपल्या जीवनाचा हेतू काय आहे?
मृत्यूनंतर आपण काय होत? आपल्याला दुःख
का होत? सर्वे वर्गे वेदात या सगळ्या प्रश्नांची
स्वतः फाटून पाहून त्यांना खोबी होती।

"पण वेद लिहीले कुणी?"

"ते एक रहस्य आहे. आपण जसे पुस्तक
चाढता।

पण किंवा बालमी लिहीत, त्या अर्थाने वेद कुणा
एका व्यक्तीने लिहीलेले नाहीत कधीही ते इतरांना
ऐकवत म्हणून त्यांना श्रुतीदेखीच म्हणतात
म्हणजे जे ऐकलेल ज्ञान आहे ते। त्याचा विद्वान
होता की काही असे उच्च श्रेणीचे समाज लोक
असतात की त्यांनी बोललेल्या शब्दांचे रूपांतर
ते मानवी सत्यासधे उतरवू शकतात।

वा फक्त छत्रागुना म्हणजेही ना।
शब्दांचा समतल संदीपने शब्दांचे शोधातून
स्तर व

ती देखील आपल्यालागलीच सांगलच
होती, संदीप अर त्यांना ते सत्य होत होत
तर गुलादेखीत ते सत्य होऊ शकत नव्हित
मुद्राहून खूप छत्रागुना त्या बराच त्या
मृत्यूनंतरच्या जीवनाच रहस्य शोधून काढत
"नव्हित। हे नाव जोळलीच वाटतय
परम शक्यच या वेद शोधक वर्ष का
घेतल जातय हे गुला ठाऊक नाही?"

खरंच नाही

"पैदानंतर जेव्हा ग्राम आले त्यांना उपनिषदे
म्हणतात त्यातल्या एका उपनिषद न,
कठोपनिषदात ऋचिकेनाच वर्णन आहे त्याच
बडील मुनी वाजश्रवा यज्ञ करीत होते यज्ञाच्या
पूर्णार्हातीनंतर ते ब्राह्मणांना आपल्या वस्तू
दक्षिणेच्या रुपात दान करीत होते।

छोटा बाल ऋचिकेन हे सर्व संक्षेपपूर्वक पाहून
होता नंतर तो आपल्या पिताजवळ बसून
म्हणाला, 'आपण मला कुणाला दान केले
आहेत?"

पित्यान उत्तर दिले नाही म्हणून ऋचिकेन
फेब्रुवारी २०००

म्हणून हाच प्रश्न पुन्हापुन्हा विचार त्यांना
घिरवाने विडूळ उतरा दिलं ना।

ऋचिकेन निमूटपणे निघाला य यमाजवळ
पोचला तेव्हा त्यांना पळाल की यम म्हणजे
जाणखी कुणी नव्हे तर साक्षात् मृत्युदेव आहे
परंतु त्याबरोबर यमदेव आपल्या निवासस्थानी
नव्हते ऋचिकेन तीन दिवस काहीही न
जाणवित त्याच्या दात्यात वाट पाहत
बसला

तेच दिवस पुरातन यम पातळीवरून
त्याच्या सध्या गाव मृत्युदेव याचा खोला
नीत कर दिले।

"वी दिसले नाही म्हणून मला विनाश्री
कालातील अत्यंत ताप झाले तेव्हा द
ऋचिकेन १५ तास पाहतला

कावरीच्या किनारी ४

वाळूत लपलेले शहर

वर्णन : जयंती महास्त्रिम चित्र : गौतम सेन

होमलापपुराहून बारा कितामीठा अंतरावर कबिणी किंवा कपिता नावाची
* + हान नदी देशेगोष्टीय घंटेन कावरीत मिळते या मगामावर निमनूक
** नीपूर दे गोंव वसले जाहे. त्यासाठी झरीपू असेही म्हणतात. निम
भाषेने तीन अक्षी कुडबू पणजे स्पष्ट असं अर्थ आहे इथे आगमन
अनक्यावर नवका नताह त्रह त्याच 'णी' कथीन मारुन मम मानन
+ नर्मणू ह मृतत्वन्त हीर्थस्थान आहे इथे महर्षी अग्रत्यक्षपीचे मध्मयुगीन मंदिर आहे.

इष्टु क मुं गत की कसेरीच्या उजव्या तीरावर आज औसर पडलेले, वासुकोप्य वेगळे, बुन्या काळातले तळाडू
काळ आहे इथे नेव्हेंतरी पंग राजवशाची समुद्र वजपाती होती. नंतर चौड जांभ्या काळीन याचे पाच वजराबपुत होते
त्वन्त हे होयरकडे राजा विष्णुवर्धनच्या ताब्यात आले आज मात्र तह जाणू चोरी दिशान वळूच्या टेकड्या अडन
जाण या टेकड्याची जगा सतत बदलत राहिल काही टेकड्या त पंधरा मीट उंचीच्या आहेत

गच्छ एक द्याभात गांठ इध रागितली जाले इतहात आगि कायनादन याची मेम्ल त्यात झावले आहे पण
नयनई ही वडा कां झाली त्याचा लुताचा आपल्याला हा गांठीन सांपडले

धर्मपहणमधे विक्रयनत सामान्याच्या शंघट्या नयनकर्त निमनतस होत त्याची साधरी विनवा रन्नी

अतमेनम्मा, हिच्छाजवळ खूप मूलस्वान सून दागिने होते म्हणून त्याने
अलमेतममचे दागिने फाडून घेण्यासाठी आपले नैमिक पाठवले त्याच्या
नाबडीतून वचावणयपसाठी ती नदीच्या दुसऱ्या किनाऱ्यावर मारली या
ठिकाणी पोचली पण धैरिक निचा पाठवण करीत निशेरी पोचले तंदा
अलमेनम्माने जागेन्यामकट फारसीन उडी घेतली पण त्यापूर्वी निम शाय
हिला, "तलकाडुचे वाळवट होईन, मालंगीवळच्या नदीत अनेक गोचे
विर्माण होतील आणि म्हैसूच्या राजाना सनानपाची होणार नाही

सधरी अलमेतमम न
शाय विना

फेब्रुवारी २०००

35

मला स्वर्गाविद्यार ज्ञान सांगायचे" नचिकेताने
दुसरा वर मागलेला

'तथास्तु!' यम म्हणाला

मला मृत्यूचे तहसूद सांगायचे देहान्त
ज्ञानानंतर माणसाचा आत्मा कुठे जातो? कृपया
याचे ज्ञान मला सांगे नचिकेताने तिसरा वर
मागिला

एवढा छोटा मुलगा असला प्रश्न विचारिल
याची यमाला कल्पना नव्हती

'बाळा! मृत्यू व शास्त्रा याची ज्ञान
तुझ्यासाठी नाही तू दुसरा काहीतरी अथ माग
ही त्याच्यामुळे तुला आनंद मिळेल म्हणजे
दीर्घायुष्य समुद्धी नि शक्ती 'यम म्हणाला.

हे कर्णानिधान वापरीकी काहीही खरे सुख
देऊ शकत नाही मी जे मागितलंय तेच ज्ञान
मला खावं केवळ तेच ज्ञान मला वाचवू शकेल "

नचिकेताने आग्रह धरला

शंभरी यमाने नचिकेतार आत्म्यासंबंधी ज्ञान
प्रदान केले आत्मा हा जन्माजन्मीचा शाश्वत
यात्री आहे व मृत्यूची लिगडीत आहे हे त्याला
हागिनले नचिकेत प्रबुद्ध नव्हता

आणि नंतर एक महान तपस्वी म्हणून गे
झाला

'यमाचे वर शोधून काढण त्याला शक्स नदी
झाल असेल का? सदीपने वडूंच्या लुगान
बिचारल

'अरे पोता उरगा कहाण्या केवळ त्याच्या
करीबी रुपेया म्हणून जतनून घ्यायच्या भाहीत
त्याच्यामागे श्रामाणिक निहा तपलेली असेले

राजश्रमा च्छी क्वरी ताघट किवा नयन च्छा मुनाला
शाय देशात नव्हते हे इतकं धुलक अमनत

तपनिषदांन या प्रसंगासाठी काहीहीरखान तसत मी
नर अस मानतो, की त्यानी उपायला मुतावर एक

जबाबदारी सोपवली त्यानी मृत्यूच्या स्त्रयवर
लक्ष देण्याचा कार्यभाग त्याला मागितला

नचिकेताने त्या समस्येचा एकाग्र चिंतन तीन
दिवस अहोरात्र विचार केला असेल तबळ्या

वेळानंतर त्याला या रहस्याचा आकलन झाले असेल
की आत्मा अमर आहे! 'देवनाथानी कथेच

विश्वव्रण करताकरता समजावले 'यम
आश्चर्यकारक आहे हे सगळं नाही? सदीप

म्हणून

•सांस्कृतिक नोंकाचा विस्वास आहे की निची श्री शापवाणी खरी ठावी. तबकाद वाळूखानी झांकले गेले. तालगावच्या रूपात खोज मोठे निर्माण झाले असले आणि म्हैमूरच्या राजेश्वरपान ता पुन्हापुन्हा दर्ताविधान होत आहे.

तबकादुमधे तीस भंडि वाळूखाली गाळी गेली आहेत अशी कोकाची थळा आहे फक्त चा भंडि त्यानून • रानी आहेत. ती म्हणजे गंगराजगी धारणा पाताळेश्वर व मलेश्वर मंदिर. होयमळीने या • नोर्तिनरमण मंदिर आणि गोंड राजाची बांधलेल वैद्येश्वर मंदिर. आजदेखून या मंदिरात रोजची पूजाअर्चा होते दर पाच वर्षांनंतर नोर्तिनर मंदिरात येथे एकदा पंचनिगळीनचा मेळा येतो. यावेळी हजारों यात्रेकरू येत येतात व तलकादुच्या वाळूखाली नागपुरते गांव वरील

तबकादुच्या आणि मलेश्वर ही मंदिरे सर्वात जुनी आहेत. पाताळेश्वराच्या शिवविष्णूचा श सगळी तान असले दुपरी काळा इतले व लव्याखाळी पाटावापुत्र दिवसले

कीर्तिनारयण मंदिरात विष्णुपुत्रनाराची मूर्ती तीन मीटर उंचीची आहे त्याची शंख पूजा होते

पण सध्या उत्कृष्ट कागिरीचा मगून असलेले तलकादुचे मंदिर आहे वैद्येश्वराचे । आराध्यदाता वैद्यार्य्य रूपान्तर दिवाची इथे रोज पूजा होते । मंदिर चौदाव्या शतकात बांधलेले आहे. परंतु इथले रहिवासी या मंदिराची

परम्परांना दर्ताचा सावरीची वृत्ता करतात पाहिले

सादीवा

यंगल एक पुराणकथेची घालतात

ते सायतान की भाषात शिवराकरता प्रसन्न करून घेण्यासाठी सोमदूत गांधाचा कर्षी आपल्या शिष्यांसह इथे राहतात होता. परंतु त्याचे तप बरे होण्यापूर्वीच रानटी हत्तींनी त्या नवीन ठा वारले या झाल्यामुळे त्याच उगलान हत्तीचा जन्म घेऊन त्याच्या तपसाधनेन त्यांना बद्दल देण्यासाठी शिवभगवान इथे एका नागरीच्या झालेत दो वरिगाच्या स्यात येऊन सपले हत्तींना जेव्हा हे तपस्य कळले तेव्हा रोज सकाळी कावेरीमध्ये स्नान घेण्यानंतर ते गांधी कर्मळ येऊन व त्या झाडाच्या तपुध्वनर लहान असत.

तन आणि कांदु नावाच्या दोन पांथपारी हे पाहिले आणि असुवतेपेटी न्यानी ने झाड नोळपता प्रयत्न केला परंतु कुताबूचा पहिला झर झाडावर चढला आणि त्याच्या खाचेतून रक्त झिरवू लागले ते पाहून दोघही झवरले तेव्हात आकस्माती झाली की त्याच झाडाची पाने व फळे कुसकून त्या घाबारे वांधा तल व काळी त्याप्रमाणे पाने व फळे कुसकून बाचली लेव्हा पानातून रक्तदेवकी वृक्ष किचकू लागले. हत्तींनी व राक्षसींनी ते दूध घ्यायले, व ते आमर झाले. त्यानंतर त्या शिवविष्णूच्या चारी बघली मंदिर रचले गेले आणि त्या स्थानाला तलकादु नाव पडले

इसूच्या बाळबंदाचा विस्तार कमी करण्यासाठी वनविभागातर्फे वनराई निर्माण करून घ्या प्रयत्न चालू आहे. परंतु शेताही दलवी तीन मीटरपेक्षा जास्त वाढले आहे. ही गेली पेटे कावेरीच्या पारमूनच । उन्हाळ्यात नदीच्या कांठवल्ली मली गाळ व वाळू पुसून जाते, आणि जेव्हा नैऋत्य मानसून वारे सुट शेंगात रावदा ही वाळू उडून उधळून तलकादु शहावर पसरले कदाचिना मागल्या काही शतकामधे कावेरीने आपल्या प्रवाहाची दिशा बदलली असेल आणि त्यापूर्वीच इथे इतकी राने माळी आहेत

अतमेलम्माचा शाप असो किंवा त्याचे कावेरीची लहर असो, तलकादु माव आज एक उबाव आणि विसृतीत नेलेली रागा आहे. कचित काळी पुन्हा थकिक इथे जुन्नमाकून येथे

तलकादुहून नदी उत्तरेकडे वळते आणि पुढे २५ किलोमीटर अंतरावर कावेरीतले दुसरे म्हल्याचे वेत दिवागमुदम

फेब्रुवारी २०००

निसरीवाचा नगम

त्यांना 'गार्दी घन' असे तऱ्हेने 'अनाटायी' नाही असं म्हटलं पाहिजे कारण ते खरोखरच गुणी व रसिक आहेत म्हणून त्यांच्या या स्वभावाबद्दल नुं कित्या मी त्यांना दोषी ठरवणे योग्य नाही '

सुकुसुम नखनौबा पोचला प्रथम तो मोहनच्या घरी गेला खीलाराभांनी दिलेली सूचना त्याच्या लक्षात होती त्याने मोहनला म्हटलं, 'साहेब मी ऐकलेय की उत्तम कवितेची पारख काढण्यात व एखाद्या होतकड कवीला चरित्रार्थमिष्टी आवश्यक ती मदत करण्यात आपल्या तोंडीचा कुणी नाही म्हणून मी आपल्या दर्शनासाठी आलोय माझी परीक्षा घ्यावी व मी पात्र ठरल्यास मला इथे म्याथिक होण्यासाठी सबळ शक्ती अशी आपल्याला माझी विनंती आहे

मोहनने मोठ्या खुशीने त्याला सांगितले, 'प्रथम माझे हासरे परामर्श याच्याबद्दल एक कविता कर त्यावरून तुझ्या काव्याचाच कुवतीचा अंदाज

मी करीन '

परंधामचे कुटुंब व त्याने केलेल्या महान कार्याबद्दल मोहनने सविस्तर माहिती दिल्यानंतर सुकामने एक सुंदर कविता रचून देऊनली

'तू उत्तम दर्जाचा एक उभावना कवी आहेस तुझ्यासारख्या कविविशाला अशाणी दुसऱ्या कोणत्या परीक्षेची जरूरी नाही याच गरीत कुलशेखर नावाने एक कलाप्रिय भाष्यवत गृहस्थ आहेत ते माझे मित्र आहेत त्यांच्याबरोबर राहून त्यांना कविता ऐकवणाऱ्या एखाद्या कवीच्या ते शोधान्तर्च आहेत मी योग्य ठरवून पाठवलेल्या व्यक्तीला ते जरूर संधी देतील

मोहन दिलेले पत्र सुकाम घेऊन गेला नंतर तो विशालच्या घरी गेला, ज्या तऱ्हेने त्याने मोहनची भरपूर स्तुती केली होती, त्याचप्रमाणे विशालवरही त्याने स्तुतिगुमनाचा वर्षाव केला विशाल आनंदाने म्हणाले 'माझ्या मोठ्या भावांना माझ्या वंदिलेला

केलेली एक कविता माझ्याजवळ आहे त्याला रागदारीत छानदी चाल घातून दे नी कविता तू गाऊन दाखवतील तर तुझे संगीताने ज्ञान मला गाववता येई

सुकामने एक सुंदर चाल त्या कवितेला लावली व आपल्या गोड आवाजाने ती गाऊनही दाखवली तेव्हा विशाल खूप ज्ञान व म्हणाता तू खरोखरीच एक प्रतिभावान प्रज्ञामान कलावंत आहेस याच अहसान कलाशेखर नावाचे बापे मित्र आहेत ते एक कलाप्रेमी महगृहस्थ आहेत व ज्ञानवान आहेत ते एकटेच आहेत म्हणून त्यांच्याजवळ राहून त्यांना गायन ऐकवणारा पसंदा मित्र सोबती म्हणून त्यांना हवा आहे मी शिफारस केलेल्या व्यक्तीला ते जरूर योग्य संधी देतील त्यांच्याकडे गेल्यास तर राहण्यासत्रेवणाची व चरित्रार्थीचा काहीच अडचण पडणार नाही.

५- रागून त्याने एक पत्र त्याच्याजवळ दिले

सुकुसुम कलाशेखर पाना भेटला दोन्ही पत्रे वाचल्यानंतर ते म्हणाले "अनेक सुभात दर्जचे खगुला कवी नि गायक समजणारे लोक माझ्याकडे येतात आपल्या पालतू कवितेला उत्तम साहित्य ठरवतात, गायक रुस स्वरांत वसू संगीत ऐकतात आणि मला गोंधळवून टाकण्याचा प्रयत्न करत बसतात हे सगळं पाहून मला उबग आताय म्हणून माझ्या विद्यालयावरूनचुन वा पत्र घेऊन येईल त्यांना मी ममोर येऊ देतो त्याचे काव्य किवा संगीत ऐकले तेव्हा आता तुझ्या कविता गाऊन दाखवशी अशाप्रकारे मिळालेल्या दुर्मिळ संधीचा उपयोग सुकामने मोठ्या हुशारीने केला कलाशेखरकडून त्याने काव्य व संगीत दोन्हीमध्ये प्रशिक्षण मिळवली व त्याच्या मनातही स्थान मिळयले

जीवनात अशा प्रकारे स्थिर आल्यानंतर सुकाम अनिश्चय समाधानी झाला, आपल्या

चांदोरा

उपकारकन्यांना एक भेजवारी देश्याच त्यान
छल्ले प्रथम तो मोहनकडे गेला व त्याला म्हणाला,
रावगाहेच तुमच्यामुळे मला ही नोकरी मिळाली
मला त्यादीन्यर्थ एक स्नेहभोजन करायला आहे
त्याप्रसंगी आपण सहकुटुंब उपस्थित राहिले
वाचिजे त्यावेळीज आपले क्रिया आपल्या
कुटुंबियाचे जबळचे नानेबाईक असतील तर
त्यानली आपल्याबागेवर घेऊन यावे आपण यला
जी मदत करील त्याविषयी मला त्या नाही
सावायची इच्छा आहे '

अरे तू हुशार आहेस, म्हणून मी तुला मदत
केली त्यात इतरना काही सावायची काही गज
भाई का " मोहनने हसतहसत विचारल

' साहेब, सर्व जीवजंतूंचे मनुष्य प्राण्याइतका
कृतज्ञ कुणीही नसेल तुम्हो माझे भले केलेत म्हणून

मी तुमची स्तुती करतो कदाचित हे सत्य
असेल काही कालांतरा मी तुमचे उपकार त्यावर
वेळी विरगेनेदेखील । मी समजेन की जे चाल
माझी प्रतिभा व बुद्धिमत्ता याच्यामुळेच त्या
शकले अप्रत्यक्षपणे, काही दिवसानंतर, मी
आपल्यावर टीका करेल म्हणून मला मिळालेल्या
मदतीचा उल्लेख अवश्य सापता ह्या म्हणून मी
आयोजित केलेल्या भोजनास आपण प्रत्यक्ष
प्राहिजे सर्वांच्या समक्ष मी आपण केलेल्या
मदतीबद्दली सविस्तर सांगितल तर कर्ण व त्या मी
आपल्याविरुद्ध काही बोललो तर सर्वजण माझी
निर्ममत्तना करतील यला हुदुत करतील मी म्हणून
किंवा घमेळले होऊ नये म्हणून स्वतःलाच साक्ष
करतो आहे आणि त्या दिनेने माझे हेपाऊन आहे
कुमचा आपण नकार देऊ नये " सुकामने अलीबर्जेने
सांगितले

सुकामची दृष्टी व सुचवण पाहून राहनरा
आश्चर्य बाटले आणि तो फार खूप झाला, आपण
इतकुर पाधाम हयांचे नांव व पत्ता त्याने एका
कागदावर लिहिला त्याच्यासाठी आपला मेव्हणा
गणपती याचेही नांव व पत्ता त्याने लिहिले
सुकामला ह्या कागद देऊन तो म्हणाला, यला तु
रवता येत व कारण सांगून निमंत्रण दे, मी त्या व
बोलावणे योग्य ठरणार नाही '

माझही नसच मत आहे, आपण मिळून
अगता तीन परंवार झाले मला पाच कुटुंबांना
आमंत्रण द्यायचे आहे तेव्हा " गणगा
दाघाजणाची नावे हागावी " सुकामने आग्रहने
सांगितले

' वेव्हा माहमने त्या कागदावर आपले बईल

मी त्याच व भाऊ विशाल याचीही नावे
मला मी मोहन सीतारामाचा मुलगा व
विशाला थोरला भाऊ आहे हे पाहून सुकामला
खुश आश्चर्य बाटले पण तो सीतारामास
बालस्वर होना हे त्याने मोहनला मुळीच दर्शवले
नाही कारण तसं केल असत तर सीतारामाना
विशाल शब्द मिळला असता तो सुकामाने लिहून
नसला

तर तो विशालाच्या घरी गेला मोहनला
मला त्याने सांगितले, त्याच तऱ्हेने त्याने
विशालाकना निमंत्रण दिले विशालने आपले
म्हणून आपण येथी वर मेळवण व या गचे
दुनी कुमचा कागद घ्या व वर आपण
सांग पाध व मेव्हणा बाणपती या बोली नाये
दुने

कुमच्या आश्चर्याला सीमा राहिली नाही
मला व विशाल हे दोघही परधामाचे जावई व त
पणेस्थितीत सीतारामांनी माच सांगितल होत
मला याची भुल आहे व हुसंग मित्राचा जावई
त्याने तर म्हणायला ह्या होत की दोघही मझेच
गुणारे आहेत तर सागायची इच्छा नव्हती तर
राहणे परधामाचे जावई आहेत असतरी भागायचा
ना लक्षात पडला

थरुया वस्तानतर त्याला याच उतर मिळाल
ता दोन्ही मुलगे घमेडखोर आहेत अस
मोतायामा काटत पण स्वत सीतारामच जावई
गन्धगा आहेत त्याची मागाची स्पष्ट टियने
क मी मोहन आपल्या बडिलापक्ष आपल्या
बापाच्या नाडलाना जास्त महत्त्व देतो म्हणूनच
मला व स्वतःचा मुलगा अस सांगण्याऐवजी

परधामाचा जावई असा त्याचा उल्लेख केला
सीतारामाना निमंत्रण द्यायला सुकाम त्याच्या
घरी जाऊन म्हणाला, ' मी ही भेजवानी तरवनीय
कारण माझ्यात गर्बेष्टपणा येऊ नये अशी माटी
इच्छा आहे आपल्यासकण्या अथेष्ट मळलीकडून
मला खूप काही शिकायला मिळाल पण आपण
आपल्या एका भुवगा परधामाचे जावई म्हणता
ने मला फार छटकल

सीतारामानी हसून सांगितल माझ्या दान्ही
मुसविषयी माझ्या मनात राग नाही माझी दोघावर
सगलीच माया आहे विधानने चाल बांधण्यास
तुला जी कविता दिली ती दुसऱ्या कुणाची नव्हे,
तर मोहननेच लिहिलेला कविता आहे आपापयंत
तुह्या लक्षात आस असल ते दोघही आपापल्या
पयांकर उमे आहेत त्यांच्या मजीनुसल आपुन्य

अगत आहेत.

आयने निरीक्षण मार्गीत पडतेनुसार असतात बुद्धाचे अनुकरण करणारे बौद्ध म्हणजेच शिवाला मानण्याच्या हाय स्तरात भगवानाचा मानणारे भक्त म्हणताने अग्रेसर गुरूचे अनुकरण करणाऱ्यांना शिष्य म्हणताने त्याचप्रमाणे शिष्याचे अनुकरण करणाऱ्या मुलांना असते, आणि त्यांच्याचे अनुकरण करणाऱ्या जांबई म्हणवता जाता.

मांडव प्रथम माझी भुवगा आहे, नंतर तो पद्मामाचा जांबई झाला परंतु मोहनच्या प्रगत सारण्याच्या परिवाराचे स्थान घटिल आहे म्हत्वाचे आहे. मोहनच्या कुटुंबाचे स्थान दुय्यम आहे सुखातीपासूनच म्हणून त्याला परधामाचा जांबई म्हणणे योग्य ठरते.

मांडवसाचा नावनीतिक त्याच्या व्यवहारातील निगडीत असतो, त्याच्या जीवनापद्धतीचे प्रतिबिंब त्यातून कळते तसेच

महाकवीचा संप्रदाय सोडून कलाशेखरांच्या शाश्वताला महत्त्व दिवताने तर फक्त त्याचा खास मित्र म्हणून ओळखला जातील, उत्तम कवी म्हणून नव्हे तुझे कर्तृत्व व योग्यता मर्यादित राहिल.

सुकाम समजला की सीताराम महाधारी जी आपला रागातीपासून परीकळते आहेत आणि त्याची प्रत्येक कृती अर्धपूर्ण असते परंतु जतना तो म्हणला, 'साहेब आपली सूचना मी नीट लक्षात ठेवीन. आपल्या सांगण्याप्रमाणे माझे धोरण ठेवीन, तशेचवान समजून आघाटेपणाने कृणाची नकल करण्याच्या फदान पक्षधार नाही आपले व्यक्तिमत्त्व स्वतंत्र राखण्याचा अवश्य प्रयत्न करीन. एवढे सामान सीतारामाना मेजवानीला येण्याचा पन्हा एकदा अनन्यपूर्वक अष्टाष्ट करून त्याने सीतारामाचा निराप घेतला.

जि

जि

४८ - कृष्णसिद्धाई - २ महाभारत

कृष्णाच्या अ गमनाची बातमी ऐव्हा हस्तिनापुरात पसरली तेव्हा भीष्म द्रोण सख्य विदुर, दुर्योधन व त्याच्या मित्रांना बोलावून धृतराष्ट्राने त्यांना सांगितले 'कृष्ण इथे येतो आहे अस कानावर आलेय नगरात लोक मारुथः उत्सुकतेने याची चर्चा करत आहेत मार्गीत ज्याच्या सुविधा आवश्यक वाटतील त्यांची व्यवस्था करा. कृष्णाचे हा प्रकाशचे मत्कार व स्वागत करा.'

दुर्योधनाने हस्तिनापुरासून वृकस्थान पर्यंतचा साग मार्ग सजवला. जिकडेजिकडे मच ठेवले ही सती सजावट व मध्य न बघताच कृष्ण हस्तिनापुरात पोचला.

दुर्योधनाने गेज धृतराष्ट्राचे सर्व पुत्र, भीष्म द्रोण वगैरे प्रमुख व्यक्ती मांडवोढ्या रथात बसून

कृष्णाच्या स्वागतास निघाले.

धृतराष्ट्राच्या महानामास कृष्ण त्यातून उतरला व धृतराष्ट्राच्या दरबारात सरळ चालत गेला. त्याचा समेत प्रवेश झालाच धृतराष्ट्रासकट सर्वजण उठून इथे राहिले. कृष्णाने प्रथम भीष्म व धृतराष्ट्राची बोळून त्याची विचारपूस केली. व नंतर इतर सर्व राजांची बयोमानापमाहे त्याची सुशाली विचारत तो प्रत्येकाची बोळता. त्याला बसण्यासाठी धृतराष्ट्राने सोन्याचे आमन ठेवले होते. कृष्णाने तिथले आदरातिथ्य स्वीकारले थाहा वेळ गप्पागोष्टी झाल्या व नंतर तो विदुराच्या घरी गेला.

त्यादिवशी दुपारी तो कुंतीला भेटण्यासाठी तिच्या महालात गेला. कुंतीदेवीने त्याला जवळ घेऊन व आपल्या पुत्राच्या आठवणीत तिच्या

फेब्रुवारी २०००

४५

फोसल्ले कृष्णाचे रीतसर स्वागत करून मित्रे
 माला आसनावा बसवले आणि विचारलें
 'कृष्णा भाई पुत्र मला झेंयें सोडून बंगानें गेलें
 शाहेन क्षत्रं वारीर झेंयें आहे पाण भाई मन्न मात्र
 त्याच्यामात्राच आहे. माझ्यापितृही मूलाच मी
 मोक्ष भायेंन सगोपन केले आहे आत्मा धन्यफल
 अर्पणान त्यानी करी दिवच काढले तसनील
 काण जाणें धर्मराज मीम, अर्जुन ठीक आहेत
 ना? म्हुळ सद्ब्रह्म आणि बोमलगीं त्रैपदी करी
 १ न न म य ना क ह - उधु व न ।
 पातीराला असूनदेखीन धर्मपरायण सध्वींसी ही
 असनी दुर्दशां । बोवतांनोला कुतील सह
 कांसवले

कृष्णान कुनीदेवीमा शांत केले व म्हणले,
म्हो पृत्र व पुत्रवधू लौकच तुला दिसतील.

चंद्राया

मस म्हणून कुण्या तिघून तिघून विद्वानांच्या
वर्ग गेला व तिथे त्याने भोजन केले भोजन
ज्ञान्यांनातः विद्वानां कथांना ये गितान कथांना
तुम्ही हेच पाहू काही परिणाम लॉरेलस मला
जाणत नाही दुसऱ्यांघने सर्व नियमांचा लक्षणा
कृत आहे. त्याच्या मनात युद्ध कराव अन्व
आहे कर्णाचा वाटत की तो एकदा पांडवाच्या
यागध्यात विचित्रण करू शकेल म्हणून तो
जाणत्या विरोधात आहे कर्णाच्या भ्रष्टाराचा
दया रन पुढासाठी उतावीळ झाला आहे
दुसऱ्यांघनाजवळ सैन्यबळ भरपूर आहे. त्यामुळे
तुम्ही पाहूही सुचवात, त्यासाठी नकार देत
न्याच्याकडे आलेले अनेक राजे तुमचे शत्रू
आहू त्यांच्यासाठी तुम्ही जावे हे मला रास्त
रास्त नाही. असं सगळू रथे की मला तुमचा
प्रभव किंवा दुसऱ्यांघाची कल्पना नाही केवळ
मत्स्यांच्या बाबुला प्रेमाच्या पोटीच मी हे

मुम्हाना नर्दस्तामान स्यालनो अहो "

दुसऱ्या दिवशी आपली गित्यकर्म उत्कृष्ट कृष्ण
 रक्षाजवळ जाऊ लागला, तेव्हात तुर्योधन व
 त्राकुनी तिथे आते धुनराष्ट्र राजसभेत असत

कृष्णाची बात पहात आहे अस त्यांनी कृष्णाला समजिले

विदुरामह कृष्ण रथात बसून निघाले. दुर्योधन व शकुनि आपापल्या स्वामनु निघाले. त्यांच्याबरोबर इतर अनेक गजे होती व घोड्यांवर बसून येत होते. इतक्या मोठ्या लवाजमामुळे राजमार्गावरून जाणाऱ्या नागरातले खोषा पुरुष जीवांतबुद्ध कृष्णाला कौतुकाने पाहिले हे.

सभासभेसाठी कृष्ण रथानून खाली उतरला व विदुर आणि सान्यकीम्ह त्याने समेत श्वेज केला. सभेतल्या सर्व उपस्थितांनी कृष्णास आदराने वंदन केले व कृष्णासाठी सजवलेल्या खास आसनावर त्याला बसवले. विदुर व सान्यकी कृष्णाच्या शेजराच्या आसनावर बसले.

सभेत हातला पसवली होती. सर्वांची नजर श्रीकृष्णावर झिरली होती. श्रीकृष्णाने सर्वांकडे पाहिले व धुतराष्ट्राकडे बघून त्याला संबोधून म्हणले. जरी कौरवच पाहून दोघांनी युद्धाची तयारी केली तरी तो न ही युद्धाची तयारी करू शकतो. आपल्याकडे द्रोणाचा संदेश येऊन आला आहे. पांडवांची द्रोणाची इच्छा नाही, तरीही युद्धाचे शीर्षणपरिणाम नसताना केडून मी त्यांना शस्त्रासाठी समजावण्याचा प्रयत्न करीन.

“सर्व राजवड्यांमध्ये कुरुवंश अग्रभागी आहे. कौरवांच्या बाजूने आपण प्रमुख आहात. कुणीही काही दुष्कर्म केले तर त्याला दंड देण्याचे अधिकार आपल्याला आहेत. कुरुवंशाच्या किनाऱ्याबरोबर इतर राजवड्याही विनाश होईल व त्याचा कनक आपल्यावर लागेल. दुर्वाभनादि आपल्या मुलांनी भर्म झडकवता आहे, वाईट कर्म करण्यासाठी ते

केवढीही २०००

मरणावळ आहेत. बघावेची सीमा त्यांनी ओलांडली आहे. यात आपण लक्ष घातून पाहिले. योग्याच्या स्मृतीला कौरवच फारणीभूत होतील. या स्मृतीला न वचले नाही तर या भूमीक राहणाऱ्या जनतेच आपण फारणीभूत होईल. या आपत्तीतून सर्वांना वाचवण्याची शक्ती आपल्याजवळ आहे, महाराज.

मला खात्री आहे की कौरवपांडवांमध्ये द्रोणाची प्रावर्षापित हाणे दमक आहे आणि ही गंध कवळ आपल्या अन माझ्या लक्षा आहे. आपण आपल्या पुत्रांना सन्मार्गाकडे बळग्यासाठी प्रयुक्त करा. पांडवांचा क्रीडाभास मी शान करीन. आपल्या कुळातल्या इतरांना आदेश देण्याचा आपल्याला अधिकार आहे. आपण त्यांना सापली आशा पातळण्याचे बंधन घालत. पांडव व कौरवांमध्ये तह

करवा पाडवाना त्रिकुण ही इतकी खोरी गोष्ट नाही आपल्याला त्याची साथ मिळाली तर आपल्याला त्रिकुण हे कुणासाठी शक्य नाही आपण अखिल विदवाचे महाहास होऊन राज्य कराल पाडवाशी तह केला तर त्यान आपला लाभ आहे. युद्धात पाडव त्रिकुले काय किंवा काय त्रिकुले काय, आपल्याला याचा कोणता फायदा आहे? युद्ध झाले तर जगाने काय? जगाने काय घेतले व नष्ट झाले तेव्हा जगाने काय सहा राजांच्या उत्तराधिकार आपल्यावर आहे श्व उपस्थित असलेले सर्व राज एकत्र बसून भोजन करतील हेच ईश्वर वृणा वासाच्या भावनाविस्तृत आपापल्या घरी परत जातील अस ठरवू या पाडवाना तरी आपल्याखेरीज जाऊन वडेलघर काय आहे? त्याच्या अहचणीच्या

प्रसंगी आपण त्यांना मदत नव्हत कीतीन तर दुसरे कोण करेल? त्यांच्याकडे आपली शस्त्रे कोण? त्याची इच्छा होती की आपल्याशी मी या गोष्टी स्पष्टपणे बोलाव्यात या सभेवर सर्व उपस्थितासमोर आपली एक गोष्ट सांगायची त्याची इच्छा आहे, त्या सभेत अधर्मपूर्ण निर्णय घेतला जाईल त्या निर्णयामुळे जे पानक हाईन त्याचे उत्तराधिकार त्याच्यावर राहील हे पाप त्यांना भयभीत करेल या सर्वांना धर्म व न्याय दाखवून देणे हे माझे कर्तव्य आहे. मी संपूर्ण विचार केल्यानंतरच ही बाब आपणा सर्वांना समजते आहे या सर्व राजांना धुक्याच्या दाढीतून आपण बघना महाराज पाडवाशी न्यायाने वाटून त्याच्या पिढ्याच्या दाढीशीचा भाग देऊन राखवा धर्मगुरु कशा प्रकारचा मानव आहे ते आपण जाणताच लाक्षागृह जाळत तरी तो आपल्याकडे आला आपण त्याला इद्रप्रस्थाला वाढलत, तरी तोंडातून चक्र इन्द्र न काढता तो त्रिकुले गेला शकुनिच्या कपटामुळे आपल्या शत्रू त्याचे सर्वस्व लुटले तरीदेखील धर्मराज आपल्या बचतपासून दळला नाही मी या सान्या गोष्टीची उजळणी आपले व पाडवाचे त्रित दृष्टीसमोर ठेवून करतो आहे आपल्या पुत्रावर अंकुश ठेवा पाडव आपली सेवा करण्यास अथवा थुड करण्यासही तयार आहेत तेव्हा वरी आपल्याला जे सौख्य वाढेल ते ठेवा सल जे सांगायचे होत ते मी सांगत राय

कुण्याचे बोलणे संपल्यानंतर सर्वजण स्तब्ध राहिले तेव्हा परशुरामाने धृतराष्ट्रास सांगितले, 'राजन्, नीतीला धरून मी एक गोष्ट सांगू इच्छिता

ज ते आपल्याला पटले तर आपण त्याचे पद्धतीने व्यवहार करावा

पूर्वी दशमंभुव नावाचा एक राजा होता तो तीक्ष्ण स्फूर्ती पत्नी वणाच्या लांकडाचा जवळ बोलवायचा व त्याचा विवाहचा, 'तुमच्यापैकी कुणीही प्रला त्रिकुले आहे'

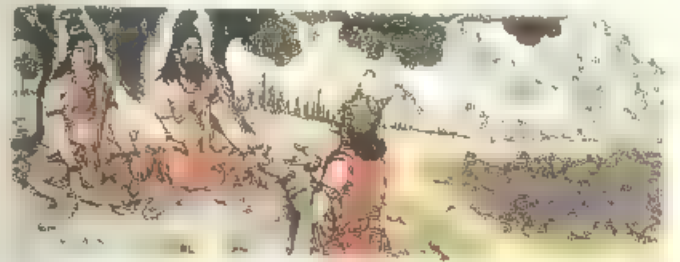
ब्राह्मणांनी त्याला सत्ता दिला की इतके आत्मविश्वास चांगला नाही तरीही राजाची धर्मद कमी झाली नाही शंकरा ब्राह्मण राजाच्या स्वभावाबद्दल निराश झाले व त्यांनी सांगितले 'राजा नर व नातयण भावने दान ऋषिपुत्र आहेत ते दोघे कुणासाठी हारवू शकतात संभवातून धर्मगुरु ते तपस्वीत नीव आहेत युद्ध करण्याची इतकी तीक्ष्ण इच्छा असेल तर त्याच्याकडे जावे'

दशमंभुव आपली सेना घेऊन ननारायणाच्या तपस्वीच्या स्थळी पोचला त्यांनी त्याचे आतिथ्य करण्याचे ठरवले तेव्हा तो म्हणाला 'युद्ध देव माझे आतिथ्य आहे.' कर्पानी त्याला समजावले की हा प्रदेश युद्ध करण्यास योग्य नाही,

तरीही त्याने न ऐकल्यासारखे केले तेव्हा नर नावाचे कधी विद्वते व त्यांनी भवताच्या काळा मंडू दशमंभुव व त्याच्या सेनेवर फेकल्या त्या काळाच्या प्रभावात राजा व त्याचे सैनिक सुत्र झाले ते इतके नरगळून गेले की काय हातध ते त्याच्या लक्षातच आले नाही खर्चीन होऊन दशमंभुवान ऋषीचे पाय धरले व लोटागण घालून त्याची क्षमा मागितली

तू आपले प्रलाप सोडून दे आणि जन कल्याणकारी राज्य कर' असा उपदेश करून ननारायणांनी राजाला विधुत परत पाठवले

परशुरामाने ही कथा सांगून पुढे म्हटले, धृतराष्ट्र, त्या नराने हे फल केल दाखवले नारायण वरापेक्षा खूप श्रेष्ठ आहे अर्जुन व कृष्ण हे देखील नरनामामण आहेत तेव्हा अर्जुनाने गोष्टींच घनुष्व हाताने घेण्यापूर्वीच आपला दुराभिमान सोडून द्या, आणि त्यांना कारण जे कृष्णाची साथ असल्यावर रणप्रीतिवर अर्जुनाशी सामना करणे असंभव्य कार्य आहे म्हणून युद्धाची कल्पना विसरा व त्याच्याशी तह करा'

फेब्रुवारी २०००

चारादा

51

स्वऱ्या सौंदर्याचा शोध

एका गीऱी एक दासी गैरी राणीचा विऱ्याक रूप दिऱ्याक होता राणीचा मऱ्याक रक्कड चरताना कधीकधी या दासीला राणीच्या हागिन्यातून सुटून पडलेलं सैली, सोऱ्याऱे मणी सांपडत. ती ग्राऱाधिकरणें न उक्कतून राणीला परत देत असे

राणीने खूप होऱ्खम निते त्यागले काही किमती माली व सोऱ्याऱे घणी बऱ्शीत निते व घरी घंऊन ग्राऱ्यास सांगतले. या दासीला एक गऱहत मुलाग हाता तो कुऱ्या एका बांघी आपऱ्या माऱ्याच्या घरी चहात होता माऱ्या विऱ्याक हाते व त्यांच्याकडे झऱाऱी यांही लहान मुले निऱ्याऱ्याऱी त्यांच्या घरी राहत जात

एक दिऱस त मुलाग आपऱ्या आईला भेटायना आला राणी त्यान आईबळचे सोऱ्याऱे घणी व घऱी पाडिले ते चऱ्याकऱाऱे दऱणे हाताच घेऊन तो म्हणाला 'बा, बा, किऱी सुंदर आहेत हे मणी

हे सरळ वर सुंदर आहेत, वर, माऱ्या नाळा जर तू पापेऱाली किमती व सुंदर दागिन्यामी सजलेल्या आमच्या (झीसदेबाऱा) पाडिलेस ना ना खर मौंदर्य म्हणजे काय ते तुला कळेल मी आजक खूप सुंदर वरतू व व्यऱी पाडिन्या आहेत त्यात सऱ्यांघी अधिक सुंदर आमच्या राणीतऱाहेग आहेत " मुलाच्या आईने

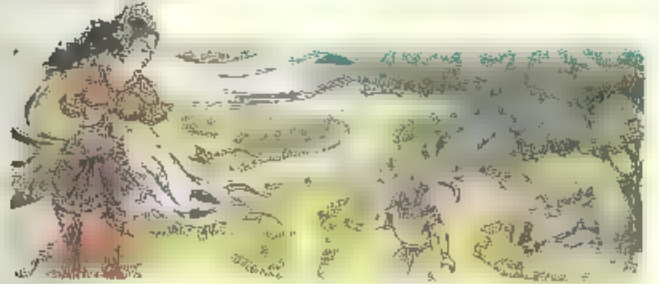
अभिमानाने सांगिले.

मुलाग बाल सऱलेला होता कुडल्यातरी गंभीर विचाराने 'हेला असाक असं वाटत, दुसऱ्या दिऱदीं पहाटे तो कुडेलरी गऱ्याक झाला. त्याच्या आईबळाली त्याचा खूप शोध केला झीजाऱ्यानीही त्याचा शोध करऱ्यात खूप मदत केली पण मुलला सांगल्या नाही.

अनेक वर्षे 'जऱरी' एक दिऱस त्या दासीला आपऱ्या लुकलेल्या मुलाकडून एक संदेश मिळाला

आई, मी मऱ्याकडून ऐकल हात की सुर्मे चड, तारे आकाश हे सगळे मऱ्यानाचे अलंकार आहेत तू गऱितत होतऱ की आभूषणवेऱांही गरत सुंदर ते चऱण करणारी तुर्णसाऱ्ये आहे मला अंतःशरणा मिळाली की केव्हा सुर्मे, चड, तारे, आकाश इतके सुंदर आहेत, तर ह्या अलंकारांनी सजलेला भगवान किती विऱ्य नि मऱ्य भर्सेला आणि मी त्या सऱवानाच्या दांथांत निऱली आई, गलातो भगवान सांगटला गऱाहे तं ऐकून तुला आज्ञा वाटेल तो इतक मऱ्य आहे मी त्याच अनीकिक सौंदर्य वाढ्यात वर्णन करणें अशक्य आहे

दासीला रडू कोसळले परंतु तिच्या मुलाने कृपालाही न मिळणारी उद्गाथ्य व अमृत्य वस्तू मिळवली नाचा ओनंढली कला

पित्यासाठी

गांधार देशाचा राजा भनवर एकदा आपऱ्या सदाचारमंड सुगंधेलाठी गेल होता, 'सऱ्यांत निऱ्याऱ्या ओघात बऱच वेळ भटकत राहिल्यामुळे तो खूप दऱ्या विऱ्यार मिळाली नव्हती व त्याचे स्मदार मागे राहिले होते त्याची वाट पाहत वऱोदा वेळ आलम कऱ्यामऱाठी म्हणून तो एका मोठ्या वृक्षाच्या साऱ्यांत बसला. त्या कुलाच्या पुराणा भावकसुराच येत होता तेवऱ्यात त्याचा एक अनैऱिक सुंदर झी दिसली

तिचे अप्रतिम हावऱ्या पाहून राजा तिच्यावर फहित झाला त्याने तिच्याजवळ जाऊन तिना विचारले 'अर्ध सुंदरी तूकोण आहेस' आणि या निऱ्ने आपऱ्यात नवऱाला गऱाली आहेत' ती तुला बऱही मजत बाळ बाळन का?"

'मी एक धऱर्य कऱ्या आहे, केव्हा मी आकाशमऱागि या प्रदेसालून वऱत होते तेव्हा या वृक्षाच्या पुऱाचा सुगंध मला फार अलडला व ही पुऱी वाहाण्यासाठी मी खाली पृथ्वीवर उतरले. तिने मुदू आवाजांत उक्क दिले, व ती त्वर सुगी फुलली म्हणेल्या फऱ्याला हात लावून ती पुऱी न्यासिले लऱाली

राजा तिच्या पाठीघात जात म्हणाला, 'मी या देशाचा राजा आहे, आणि मला तुझ्यानी विवाह

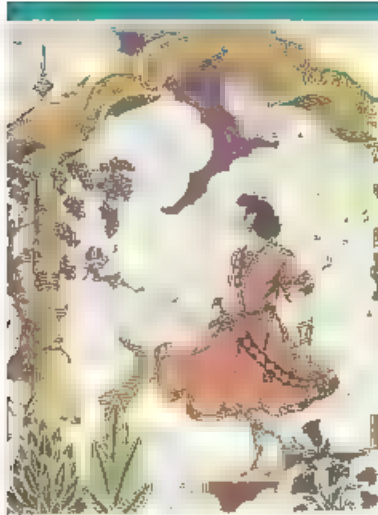
काऱ्याची इच्छा आहे. मी माझे सर्वस्व तुला अर्पण करील व तुला सदैम सुखांत ठेवीन. दासी राणी होऊन तू पृथ्वीवरून राहा नि पुन्हा गरुडसंकात काऱ्याचा विऱसदेवील मऱांत आणू तऱोस

गोवर्धकऱ्येल राजाची ही आग्रह मागऱी पर्मंत पडली नव्हती पुथ्वीवरील नेसऱाऱेऱ्यांचा आनंद ती उपभोग होती. त्यात राजाने दल्लेऱ्या या मऱ्याणीपुऱे तिचा क्रिस झाला व तिने गऱाचा मऱ्यात वऱकऱ्या पण राजा मात्र तिच्या प्रेमात पडला होता. त्यान पुन्हापुन्हा तिचा विवाह कऱ्याची गळ बातली

त्या मुदरीने दुसऱा होऊन वऱाऱी त्याला शऱप देऊन मऱपितल, 'हे प्रजा ! तू मोठाने आऱवऱ इतक आहेस विऱारशुऱ्य झाला वऱहेम, आकाश आणि जऱीत यातले अतर तू विऱसला आहेस म्हणून यापुढे तू आऱवऱ होलील, न्या दऱीमुळे तू असा बागतो आहेस ती तुझी दऱीच नाहीदऱी होईल एवढ बालून ती आकाशमऱागे निऱून गेली

ती निऱून वऱातऱ राजाच्या हाळ्यातली चेतना नष्ट झऱली म्हणून मऱ्याऱ्याऱी लडाय ती रुनेला रडू लागला त्याचे स्मदार त्याला शऱपन जेव्हा शऱ्याऱाऱा गऱ तेव्हा राजाची ही दल्लेवाणी अथऱ्य घेऊन त्या सऱ्याला

कार बडेट वाटले. ठावाने त्यांना घडलेली सारी गोष्ट सांगितली.

रत्नबागानी राजाला महानिर्जन परत झाल्याचे व गडवेबागानी त्याला त्रापायने परत काढली. उपयोग झाला नाही. राजवडेय म्हणाले की झपेत रागावर औषधाचा प्रभाव पडू शकत नाही. शाप देणारी व्यक्तीच राजाला दयाप देऊन रागभुल करू शकते. परंतु गंधर्वजाकान आणि कुमादीमानवाला अशाक्या होताने परमेश्वराची कुत्रा झाली त्याच राजा व्याधीमुक्त होऊ शकला असता.

राजा घनवतक्षा सखा मुरगा राजकुमार निरजन आनिंदाय शा. धाडशी व पितृभक्त होता. भिन्याचे दुःख त्याला कवकना, त्याने पार प्रविष्टा केली. काहीही करून गंधर्वलोकात जायचे त्या गंधर्वकन्यांना सोपून काढून तिची विनवणी करावची आणि आपल्या पिण्याला शापमुक्त करण्यास तिला सांगायचे. मग त्याच्यरागादी आणि प्राण पणाना लावावे. रागड तरी येतार !

तत्कालाने वडीलबाया मंडळीकडून एकाने हीन

की गंधर्वलोकात पूर्ण विलोला आहे. म्हणून त्याने पूर्वेकडे वळून चारतायला सुरवात केली. बरेच दिवस चालताचालता तो एका निर्जन घनदाट जंगलात पोचला. त्याने जगा दिसत कोठेही खाहने तव्हत म्हणून धकून जाऊन तो बेसुद्ध पडला.

जेव्हा तो शुद्धीक आता तव्हत एक अत्यांत कुत्रा खी त्याची शुद्धीक फातना त्याला दिसली. तिने राजकुमाराला खाण्या काही फळे वाटायला पाणी दिले. स्वतःची ओळख करून देताना तिने मागितले 'मी या जंगलातली एक लवळ किंवा गिराचिनी आहे. म्या झाडावर मी राहत ते त्याच झाडाखोली तू बेशुद्ध पडला होनास म्हणून तुला माझा अतिथी मानून मी तुझे आदरातिथ्य करते आहे. या अरण्यात माणूस काहीही दिवत नाही. पण तू कसण आहेस आणि झकडे पुढे मरकत आनास."

राजकुमाराने आपली ओळख करून दिली. गिराचिनीचे आभा मानून तो म्हणाला, "तू लवळ नाहीस बर. माझ्यासाठी तर तू देवता आहेस, तू मला जीवदान दिले आहेस. आता कुत्रा करून गंधर्वलोकात जाऊ शकतो नाही तर माझ्यासाठी ते जीवन सखापेक्षी जातना दुसऱ्हा झाले."

असे पण नरुण मानस गंधर्वलोकात जायचे तर करून आनाशामानिच जीना येते. आणि ते तर कुत्रा मानवाना असण्यामागे नाही. तेव्हा तिथे जाण्याचा हट्ट खंडून दे तिने सल्ला दिला.

"हं प्रम माझ जीवन व्यर्थ आहे. माझे फर्कतय पुढे कल्यादिनाय मी विवतपरी बरी जाऊ शकणार नाही." इतकं म्हणून ती कुत्रा पूर्वेकडे जाऊ लागला. तेव्हा तिने त्याला थांबवून म्हणले, "अरे नरुणा जरा थांब. जर तू माझी एक कच्छा पूर्ण करण्याच वचन दिसस तर मी तुला गंधर्वलोकाच्या प्रवेशद्वारापर्यंत नेऊन पोचवीन. त्यानंतर आता प्रवेश करणे माझ्या शक्तीबाहेरचे काम आहे."

'प्रवेशद्वारापर्यंत तरी पोचवलेस तरी माझ्याकडून

चादोबा

दडव्य असेल ती मृष्टीवच्छा मी पूर्ण करीन. राजकुमाराने तिला वचन दिले. तिच्या सांगण्यावरून राजकुमाराने कोठे खर केले आणि ती शोध घेताना वळतानाच गंधर्वलोकाच्या गंधर्व पोंचली.

"आता गंधर्वलोकात प्रवेश करायला ते तुझ नुसते मी बाहेरच मृष्टी वाट पाहत राहीन" इत्याच्या एका ठोक्यावर वळून गिराचिनी म्हणाली.

त्याने गंधर्वलोकात प्रवेश करायलाच या तरुण सुंदर, पाण्या पुरुषाला पाहून गंधर्वकन्यांनी चक्रवर्तीकरी कर. असा वन्याला पसंदा गंधर्वलोकात राहिले. त्यांनी त्याला नेते, राजकुमाराने आपली दुःखद कहाणी त्या सर्वना सांगितली.

गंधर्वराजाला राजकुमार व त्याच्या पिण्याची ही तरुण पणून पसंद द्या आली. त्याच्यानवरूनच त्याची मुलगी पुष्पोत्तमा बसली होती. गंधर्वराजाने तिला लहानपने की राजाला शाप देऊन ओघला. कारण त्या गंधर्वकन्याला शोषून काढावे.

"मीच त्याच्या पिण्याला शाप दिला आहे. मीनाथी." म्हणून त्यांनी माझा उपमान केला. जेव्हा मी पृथ्वीवाच्या अशायात प्रकटीत पुष्पराज वृक्षाच्या खाली बसून त्या कुत्राचा सुगंध अनुभवीत होते तेव्हा राजाने मध्येच शा अवयव उपस्थित केला होता. पुष्पोत्तमने ताराजीच्या नृगत नागिन.

आपल्या पिण्याच्या वतीने क्षम मागून राजकुमाराने मोठ्या राहतेने मागितला. येथी माझ्या पिण्याने आपल स्वर्गीय मीदर पाहून, त्याचा सन्मान करायलाचा मार्कन प्रेतित होऊन आपल्याला तम सांगितले. जर याकुळ आपल्या मनाला यातना दसक्या असल्या तर मी त्याच्या वतीने आपली क्षमा मागली आणि त्याला आपण चायमुक्त कराय अर्धा जोड्याला लवने काढ.

राजकुमाराचा नरुण व बागायांतला सदभाव पडून पुष्पोत्तमा मुलगी प्रसन्नच झाली नाही, तर पुष्पीवन्त हा गंधर्वलोकात येऊ शकला. हे पाहून त्याचच्या रा धाडशी यत्नेमुळे ती पसच प्रभावित झाली. तिने राजकुमाराला

फेब्रुवारी २०००

एक पूत राजन सांगितले. "ते पूत तुझ्या पिण्याच्या डोळ्यावरून पसरू. म्हणजे त्याची वरी पूत घेईल. मला एक लक्षण देऊ ज्या व्यक्तीने आज्ञापर्यंत कधीही वचनमग केला नसत अशाच व्यक्तीकडून हे काम फायदा होई. जर वचनमग झालेला असेल तर एही मुक्त जाईल."

राजकुमाराने त्या मुलगीला स्वीकार केलाच गंधर्वराज आणि पुष्पोत्तमा यांना कुत्रांना व्यात करून निराप शंतता गंधर्वलोकाच्या प्रवेशद्वाराबाहेर ती गिराचिनी त्याची काट पहात थांबलेली होती. तिने कोही क्षणानिच त्यांना गंधर्वलोकात त्याच्या महानात पांचबरे व ती म्हणली, "तुझ अंशक्य काम मी काय करून दाखवण आहे. आता याच्या वस्त्यांत नू पाही एक तरुणतरी मागाही पुरी कर. तसे तू मला वचन दिलेले आहेस. मला तुरुपाशी लक्ष काढायच.

मीक आहे. तुझ्या उपकाराच्या बदल्यात तर हे काहीच नाही. नू इथून बाव मी जाण्या पांथ्याची हल्ली त्याला देऊन परत मी झेने येतो." एवढे वाचून राजकुमार

55

राजकुमाराने पत्ना शब्द त्याने राजाच्या होण्याला त्या फुलाने स्पर्श केला. तेव्हा राजाचा तबरेच सारे काही पूर्वजन्मचे नावले. त्याच्या राजमहामागने वातावरण अहोरीन राहिले.

त्यानंतर राजकुमार निराजने राजास बराच परिश्रान क्षामत्या गधर्वलोकापर्यंतच्या यात्रेची तारी कलाणी सांगितली. राजकुमाराने एका हडळीना विवाहाचे बंधन दिले आहे हे ऐकून राजाचा फारच वाईट वाटले. राजाने ब त्याच्या सरदारांनी हा विवाह साठव्यासबंधी निरागळे पर्याय रुचवले. परंतु राजकुमार आपले बंधन मोडण्यास तयार होईना, तो आपला शब्द पाळणाराच होता. तो त्या पद्माचिनीजबळ आता आणि म्हणाला, माझ्या मातापित्याच्या इच्छेऐवळ, पण मी तुला दिलेल्या वचनानुसार, मी तुझ्याशी विवाह करतो आहे. पण तू, एक गोट्ट मध्य बर, विवाहानंतर तू आपला महानगरावर कधीही व्यापक नाहीस नाहीस. तूना घालून मगलःण्य राबळून जातील."

हडळीन आनंदाने ही गोष्ट मान्य केली. ती म्हणाली, 'तू जर सातशेवर्षे जग मी करीन.

तशांनी शक्यच त्या कालानन्वा वाचरांत गंधर्वनिवाह केला. विवाहाचे तितीगिवाज पूर्ण होताभर्षीच एक बसन्का झाला. त्या हडळीच्या जागी एक सुंदर राजकन्या आली होती. राजकुमार आश्चर्य

चकित होऊन तिच्याकडे प्रकटक पाहिलान राहिला. ती राजकन्या क्षमत्रमुष्टेने म्हणाली.

'राजकुमार! यात आश्चर्य बाढून घेऊ नकोत मी आता हडळ नाही मी क्षीरवृती राजकन्या आहे बलर देशाची राजकुमारी सुहागिनी! तू माझ्याशी विवाह करून मला विदमज्जयानीतून मुक्त कर. आहंम न्यावडल मी कुनका आहे."

'पण तूना विदमचिनी कुणी बळवत?' राजकुमाराने विचारले. आपली कहाणी राजकुमारीने सांगितली. ती म्हणाली, 'एकदा एक अनितापट मुनीश्रैष्ठ आमच्याकडे आले. माझ्याशी विवाह करण्याची त्यांची इच्छा होती. ती त्यांनी माझ्या बडिडाना मागितली. पण मी माफच नकार दिला तेव्हा तेव्हा त्या मुनींनी मला "तू हडळ होशील" असा वाप दिला. माझ्या बडिलानी त्यांची खूप मनभरणी केली. तेव्हा त्यांनी सापमुक्त होण्याचा उपाय सांगितला, 'जर एखादा राजकुमार तिच्याशी ती पिडाचिनीच्या म्हात असतामच विवाह करील तर ती सापमुक्त होऊन पूर्वजन्म होऊं शकेल." आता ती शुभपटी माझ्या जीवनात आलेली आहे.

राजकुमाराने ही आवदाची बातमी आपल्या मनापित्याला सांगितली. त्यांनी येथचा धाटाने दोघांचा विवाहममारभ माजण केला.

(२५ वर्षांपूर्वी चारावात प्रसिद्ध झालेली कथा)

चारावा

दिल्लीचे सात जन्म

महावाग्तच्या काळांन पाडवासाठी मय रक्षराने निर्माण केलेली अतिपीडक मायालगने इन्द्रस्थ. हे त्या जागेवर प्रसवलेत. रहित शाह होत. तिथेच शाह अगातला सर्वात मोठ्या तोंबळगली देशाची - मादलन्वी राजधानी नवी दिल्ली वसली आहे.

इन्द्रस्थ पौराणिक काळानत नगर होत त्याचे कोपनेही अवशेष आता अस्तित्त्वात नाहीत. बटुवा वमुना नदीने अनेकवेळा आपला प्रवाह बदलला आणि प्राचीन लोकसंख्येला एकतर नष्ट केले किवा ती बसाहत बाढून गेली. परंतु, दलकथाच्या आधारे काळक्रान्तानुसार साध जाली. आणखी पाच नगरे बसवली गेली. एकदाच नवी दिल्ली हे सातवे नगर आहे.

यामुळच दिल्ली (कैवा दिल्ली जी नीट बहिरत नाही ती) हे नाव पडले असेल का? पूर्वजांच्या माहितीनुसार हे नगर सर्पराज वासुकीच्या डोक्याच वसलेले आहे व सर्पराज जेव्हा वेळावेळा आपले लोक हलवतात, त्यावेळेस मूर्कप होतो आणि शाह अवन्त होऊन जाते.

फेब्रुवारी २०००

परंतु ही तर एक दलकथा आहे. कुठे आणि राकीय आक्रमण यानी दिल्लीचा इतिहास मल्लेला आहे. इथे प्रत्येक निर्मितीच्या मागून विध्वंस तिचा पाडलाग करीत जाला आहे.

इतिहास लागतो मी या जागेवर प्रथम आल्यान शतकात अजगराणन गलाने नगर बसले. ते शाचे त्याच्या मद्रालाला बालकोन इन्द्रात अमन त्याच्यानतर चौहान राजांनी ही आपली राजधानी बनवली. त्याच्यापैकी सर्वात प्रसिद्ध होते उदा आणि सूरवीर राजा पृथ्वीराजा कनौजची राजकुमारी मयुक्तावर त्याच प्रेम होते. तिलाही पृथ्वीराज आवडला होता. पण कनौजचा राजा जयचंद्र याना माज या दाराचा विवाह पक्षत नव्हता. त्याने आपला कन्यासाठी स्वयय आसोजित केले. त्यान अनेक राजकुमारांना निर्मित्रित केले होते. सयुक्ताने आपल्या पयतीच्या राजकुमाराच्या गळयान वंदमाना घालायची होती.

जयचंद्राने पृथ्वीराजाला निमज्जन देण्यापेवजी त्याचा पुतळा बनवून द्वारपालाच्या जागेवर ठेवला. पण सयुक्ता पित्यापेक्षा सवाई हुशार निघाली. ती

सर्व राजकुमारांच्या समोरून सरळ त्या पुतळ्याजवळ गेली, आणि तिने पुतळ्याच्या गळ्यात बंगाला घातली. आजूबाजूच्या गर्दीतून पृथ्वीराज पुढे आला आणि अप्रियेताना जेव्हा खरी प्रतिक्रिया तक्ष्मांत आली, तोपर्यंत त्याने संयुक्तता मोडूनचर घसनले व चपलाचपला ती दोघेही नजरेझाड घाली.

परंपरेनुसार दोघांनी विधीपूर्वक विवाह केला. ही सन ११७५ मधील घटना आहे.

सन ११९३ मध्ये बोरचा तुर्की सुलतान महंमद घोरी याने दिल्लीवर आक्रमण केले. परंतु पृथ्वीराजने त्याला पराभूत केले व घोरी पकडला गेला. दुसऱ्या वर्षी घोरीने पुन्हा घढाई केली. जयचंद्राच्या मदतीने त्याने पृथ्वीराजला पराजित केले व त्याला ठार मारले.

त्यानंतरच्या वर्षी घोरीने त्याच्या मदतकर्ता जयचंद्र याला ठार मारून त्याचे राज्य हडप केले. पण लोकांचे त्याच्या सैन्यांतल्या बंडखोरांनी घोरीला सुगु भोसळून त्याची हत्या केली.

दिल्लीय राज्य कणाच्या राजवंशापैकी मंगल राजे सध्यात जास्त प्रसिद्ध झाले. सन ११९१ मध्ये इंग्रजांनी दिल्ली ही आपली राजधानी ठरवली. मराठाच्या स्वातंत्र्याची घोषणा सन १९४७ मध्ये

दिल्लीतच केली गेली.

या शाहूत असंख्य ऐतिहासिक स्मारके आहेत. ती फारच आकर्षक व उद्बोधक आहेत.

जिला नवी दिल्ली म्हटले जाते, त्या आधुनिक दिल्लीचे क्षेत्रफळ १४८३ किलोमीटर आहे, व लोकसंख्या जवळजवळ ८५ लाख आहे. इन्स्टिट्यूटोरीज इथे हिंदी, पंजाबी व उर्दू भाषा बोलेणारी जास्त मंडळी आहेत.

राष्ट्राची राजधानी म्हणून दिल्लीच एक वेगळं केंद्रशासित राज्य आहे. इथे ७० खासदांची एक विधानसभा आहे व एक मंत्रीमंडळही आहे.

दिल्ली केवळ भारताची राजधानीच नाही, तर उत्तर भारताचे व्यापारी केंद्रदेखील आहे.

शाहूत न आसपास अनेक उद्योगधंदे वाढत्या प्रमाणाने चालू आहेत.

दिल्ली शहरात कितीच विवापीटे व शिक्षणाची नवीजुनी केंद्रे आहेत, तरी दिल्लीतले वातावरण नेहमी राजनैतिक व सांस्कृतिक हातचालींनी राजवजनेले असते.

उधारखोराची व्यथा

एका गांधान नरसिंह नांवाचा ग्रामाधिकारी राहत होता. तो अतिशय त्यागी म्हणून आसपासच्या गांवात प्रसिद्ध होता. त्या गांधाच्या मधोमध एक सोढे वडाचे झाड होते. त्या झाडाखाली गांधाच्याशी गांधाणी ऐकून तो न्यायनिवाडा करीत असे.

एक दिवस हिरणाल नांवाचा एक सावकार तसच्याजवळ येऊन म्हणाला, "साहेब, मी तर लुटला गेलोय आपणच न्याय करा आता!"

नरसिंहने काय झगलं ते विचारलं.

हिरणाल म्हणाला, "बोलाच्या गांधात शंकर नांवाचा एक हसम आहे. दोन वर्षांपूर्वी त्याने माझ्याकडून सातशे रुपये उधार घेतले होते. आजपर्यंत त्याने व्याजही दिल नाही किंवा मुदतीही दिल नाही. त्याला बहुतेक मासे पैसे वडथायचे असोवते. आता काय करावचं ते आपणच ठरवा आणि त्याच्याकडून माझी रक्कम मला मिळवून द्या."

यानंतर नरसिंहने शिपायला शंकराचे हातभंग मागून, त्याला घेऊन येण्यास कर्मकले.

शिपायाने शंकरला पकडले व तो त्याच्याबरोबर गांधाकडे येऊ लागला. उन्हाळ्याचा रक्षखाट होता. रातितच एक चिंचेले मोठे झाड होते. शिपाई शंकरला म्हणाला, "बाब, किती बडकून पडलाय ते, आपण बोटा वेळ या झाडाखाली थांबून नंतर पुढे जाऊ."

हे बोलणं ऐकून शंकर धावला आणि म्हणू लागला, "या झाडाच्या आसपास खितीरी गांवे आहेत, तिथल्या सगळ्या लोकांकडून मी उधार रक्कम घेतलेल्या आहेत. आणि अजून कुणाचेही कर्ज पेडलेले नाही, त्यांच्यापैकी जर कुणी मला पाहिलं तर तो मला सोडणारच नाही. म्हणून तू आपला सवकर मला तुमच्या गांधी घेऊन घे."

Restore

या अंकत प्रकाशित झालेल्या प्रस्तावनांची उल्लेखीन
अंकात दिलेली जातील. दोषधर्त 'भातांचा शोध प्रश्नोत्तरी',
संदर्भातपत्र लिहिईज, वरधळणी, चेन्नई - ६०० ०२६ या पत्र्यावर
भाषणी 'उत्तर अवय पाठना. परंतु या स्पर्धेत प्राण वेळकसाडी वांढी गोष्टी
लुम्डी करडवना हयात.

चौदो-बन्ध्या मागल्या जंकात प्रसिद्ध झालेली थोडी खरेल, जवळतले पिछे पुरक
बापचे सौंदर्य थापा, त्यापैकी तुमच्या कोणीही बापचे आणखीही नांग आणताना हे पाहणाऱ्यांक
देऊन सुमाने शीघ्र झडतोय सांगा. तुमचे शिक्षक किंवा घालक यांचे कडून, तुमची प्रवेदिता प्रमाणित
करा. त्याचा पुरावो नांव, तरी, वय, धर्म, विद्यालय (विशेषी) असता तर) - य त्पुंणं पत्ता नितुम् वीर्य
पश्यन्क पातुव.

महिलें वर्धित : रु. १०००/-
बुसरे वर्धित : रु. २००/-

आणि
पांच ज्योत्स्नार्चन नक्षिरे
प्रत्येकी रु. २००/-

भारताच्या गौरव प्रदर्शनी :

एका आक्रमकांचे एका राजाने अग्रहण केले व राणींना सोडून पळवला की
 वंशही एवढी आक्रमकांसोबत विचवत काळ्यास तयार होईल तेव्हाच राजांना
 सुटका करण्यात येईल, एवढी कसूत झाली कधी बुराख्यात बसलेल्या
 ईशकांचे दारुणित्या स्वाज्यासह आक्रमकांच्या शिबिरात पाचनी, फातूर
 पातस्यांतून सर्वांपैकीनी शेकडो दैनिशिक शिबिरात निघले व
 त्यांनी तावच्या गोष्टीत दाखवलेल्या खटलीनी घोरशत्रुता एवढी

राजाजी सुटका केसी व त्याच्यासह आपल्या बकली पत्त मेळी. या ऐतिहासिक क्षणाले राजा व राणी कोण होते? आरंभक कोण होता? ही कोणत्या शासकांती घटना आहे?

चांरीबा

होती दिवेल्या पौतांमन
व्यक्तींचे प्रकर्मकांशी कोणते
नाम आसा?

अ : श्रीम	-	शिशुपाल
ब : जरासंध	-	कंस
क : भीष्म	-	विचित्रवीर्य
द : अटवत्यामा	-	कृपाचार्य
ई : बिदुर	-	भृकदेव

चांदोबा : भाषा अनेक : परम्परा एक

-
१. जगन्मत्स्या हर्षोभयं नीतिकथा कोणत्या भावनीय साहित्यकूर्तीत जाहेत? लेखक कोण आहे?
  २. जगन्मत्स्या स्वर्णधन कथांचे संकलन कोणत्या भावनीय साहित्यकूर्तीत आहे? लेखक कोण आहे?
  ३. कोणत्या भारतीय साहित्य कूर्तीत जगन्मत्स्या स्वर्णधन अर्पेन, नीती किंवा अध्यात्मिक कथामाहा आहे?
  ४. हर्षाने जगत नाचला शंभूता मालती चर्मिक ग्रंथ कोणता आहे?
  ५. काळामने, प्राचीन भारतीय साहित्याने जगन्मत्स्या कोणकोणत्या चार परक्या मातल्या जगतला?

हं त्वक्षांत
भस्मं था !

મટી :

- चंद्रायामा दधिया सि, चित्ताय काशीराष्ट्रीयुजि गंधिया सि, इन्द्रियापुष्टि गंधिया च सिद्रानिया इन्द्रोदेजेचे यमच्यारी किना त्याचे भातेवर्जक किना समक्षरी यांना या स्वयंपरी भ्रातृ घेता येणार नाही.
२. परीक्षकांचा निर्णय अंतिम राहिल च त्यामातीनी कोणताही पत्रचक्रदार केवा जाणार नाही.
३. गणध्व श्रुतभाराला प्रवेशका इदु ठकलेयु जनाील
४. मे १००० च्या चाचरीला मर्षे स्थयेंच निताल काशीरकता नाईल.
५. प्रवेशका आभय्याकडे २९ मेसुजारी २००० पर्यंत पोचलेय राहिलेय.

खरा चमत्कार

एक दिवस संध्याकाळ झाल्यानंतर दुकाने बंद कराची वेळ झाली. एक व्यापाऱ्याने आपल्या दुकानाच्या दराज्याला कुवूप लावले, व दिवसभरात जमलेली रक्कम एका छोट्या थैलीत घेऊन तो घराकडे वळला.

अचानक एक तरुण कुठूनतरी उभटता आणि त्याची थैली हिसकावून घेऊन पळू लागला. व्यापारी व रस्त्यावरचे काही लोक, यांनी त्या चोराचा पाठलाग केला. तो हुशकावण्या देण्यासाठी वांकावाकित्वा पळत होता, तरीदेखील तो लवकर पकडला गेला. लोकांनी त्याला शहरातल्या कोतवालाच्या ताब्यात दिला. त्या तरुणाने चटकन कोतवालाचे पाय धरले आणि क्षमा करण्याची विनंती केली.

परंतु त्या तापट कोतवालाने त्याला इतक्या जोराने लाथ मारली की तो कोलमडत लांब जाऊन पडला. या संधीचा कामदा तो थोडाच सोडणार

होता? तो चटकन उठला आणि अधारातल्या गर्दीत दिसेनासा झाला. कोतवालाने शिपाई त्याच्या मागावर निघाले. त्या तरुणाने अनेकवेळा पळण्याची दिश बदलली व शिपायाला गुंगरा देऊन तो निसटला.

शाहराच्या बाहेर पडल्यानंतर तो जंगलाच्या बाजूला जाऊ लागला. पण जेव्हा तो जंगलापर्यंत पोचला, तेव्हा त्याच्या मागावर असलेल्या शिपायांच्या बुदांचे आवाज त्याने ऐकले. त्या वाटेवरून एक महानगी झोपडी होती. झोपडीतल्या प्रकाशाचा एक मंद किरण रस्त्यावर पडला होता. निश्चिंत पाहण्याची त्या तरुणाने शिकवण केली. पण तो अतिशय थरला होता. वादेंतच तो फेरी घेऊन पडला व वेगुंध झाला. शिपाई त्याच्या बेहोष शरीराजवळून गेले पण त्याच्याकडे त्याचे लक्ष गेले

चांदोबा

नाही.

त्या झोपडीत एक साधुमहाराज राहत होते. त्यांनी त्या तरुणाला आपल्या झोपडीत आणले. त्याची शुध्द केली व कांही वेळानंतर तो बुद्धीवर आला.

"माझी आपल्याला विनंती आहे की आपण मला आपल्याजवळ ठेवावे व आपली सेवा करण्याची संधी मला द्यावी." तरुणाने मोठ्या नम्रतेने साधुमहाराजाला विनवले. तरुणाला वाटले की हे ठिकाण त्याच्या दृष्टीने सुरक्षित आहे. कारण साधारणपणे साधुवैरगी किंवा त्यांचे शिष्य यांना शिपाई त्रास देत नाहीत.

त्या दयाळू साधूने तरुणाला आपला शिष्य म्हणून स्वीकारले. तो तरुण खराच बदलला व साधूचा भक्त बनला. साधूने त्याला ध्यान व योगादे विषया दिले व इतकी अनेक ज्ञानतंत्रांक गोष्टी शिकवल्या. काही काळानंतर तो स्वोपेक्षेचे ज्ञानी झाला. कांही वर्षांनंतर त्या साधुमहाराजांनी आपल्या शरीराचा त्याग केला. पण त्यांचा हा भक्ती त्याच्याइतकाच प्रसिद्ध झाला होता. तो त्याच झोपडीत राहत होता. गुरुप्रमाणेच शिष्यांचीही सगळीकडे आदरपूर्वक भजवण होत होती. व गुरुच्यानंतर हा आला सत्पुरुष म्हणून गणला जाऊ लागला.

एक दिवस आपल्या भक्तांच्या विनंतीवरून त्याने नगरात पदयात्रा केली. पुष्कळ लोक त्याचे दर्शन घेण्यास आले. त्या सर्वांनी अनेक प्रदन विचारले व त्याने सरळ व योग्य उत्तरे देऊन त्या सर्वांचे समाधान केले.

एक वृद्ध इसम या साधूचे प्रवचन लक्षपूर्वक ऐकत होता. तो पुढे आला व त्याने साधूच्या पायावर सेटांगण घातले व म्हटले, "गुरुमहाराज,

मेझवती २०००

मी जरी थोडासा तरी देवाच्या जवळ गेऊन वक्तो तरी तो एक चमत्कार येईल! मी आजपर्यंत लोकांशी फार निर्दय व कटोपणे वागलो आहे. मी या गोवाचा कोतवाल होतो."

"मित्रा, असे चमत्कार अनेकदा होतात. एक दिवस मी तुझे पाय धरणे होते. आज तू पाई धरतो आहेस. हा एक चमत्कारच नव्हे का? जर एका चोरावर भगवानाची कृपा होऊ शकते, तर चोर फकाडणाऱ्यावर का होणार नाही?" गुरुमहाराज हसतमुखाने बोलले.

तो वृद्ध गृहस्थ गोधळून साधूकडे बघतच राहिला. तेव्हा साधूने निराकोचपणे त्या प्रसंगाचे वर्णन केले. ज्यामुळे एका चोराचा साधू बनला त्या प्रसंगाचे कथन केले.

वृद्ध कोतवालाने पुन्हा साधूचे पाय धरले व त्याच्या डोक्यातून पश्चात्तापाचे अश्रू भरत होते.

जगाचा
झरोका

शतकांली शेंबटची वसाहत

कोणत्या वसाहतीला राडास किंवा निरास क्रांतिशिराप स्वतंत्र मिळाले आहे? कोणत्या देशाने आपले राजे व राजक, याचे कर्तव्य मांदूननासिवाय धुराफन दिले आहे?

याचे उत्तर आहे मेक्सिको, चीनच्या ताब्यांत हे बेट होते. परंतु सैली १४८८ वर्षे हे पोर्तुगीजांच्या ताब्यांत होते. अर्थातच युरोपाच्या व्यापाराचे हे एक सामूख केवळ होते, याचा सर्वांत जास्त फायदा चीनला होत होता, असंख्य चिनी उत्पादने युरोपला पोहोचवणाऱ्या चिकीत्ताही जात होती.

भारतातील गोवा ही देखील छोटीशी पोर्तुगीज वसाहत होती. पण तिथे मात्र झालेबळावरच भारताला ती ताब्यांत घेता आली होती. आता काळ बदलला आहे. पोर्तुगाल चीनला मेक्सिको देऊन टाकली आहे. आणि गिमा म्हाजणे, चीनला हे बेट ताब्यांत

64

चांदोबा

हेण्याची वितकून घाई नाही !

४,३६,००० लोकसंख्येचे मेक्सिको, ही धा दशकांतील स्वतंत्र होणारी येथेची वसाहत आहे. यापूर्वी जगांतल्या इतर सगळ्या वसाहती मुलामगिरितून मुक्त झालेल्या होत्या १९व्या शतकाच्या मध्यराशी, बरोबर काराचे टोले पळवतात, मेक्सिको सुरक्षावताच्या चार अधिकाऱ्यांनी त्यांचा भोजन उतरवून त्याची व्यवस्थित शक्ती केली आणि तो ध्वज पोर्तुगीज गव्हर्नर, मि. वानकोरोना व्हिजेरा यांना बेट दिला. त्यांनी तो राष्ट्रध्वज लावला घाला आणि तिथल्या राजमन्त्रालयाचे अखेरचा एरोकेप राखला. १९८९ च्या एप्रिलमास ते त्या भजनात रुढीत म्हणून राहता होते. एका सरकार प्रवक्त्याने सांगितले की गव्हर्नरनेच तो राष्ट्रध्वज लिखननात पळून जातील आणि तिथे तो मेक्सिको सांस्कृतिक संशोधन संस्थेत प्रदर्शित केला जाईल.

पोर्तुगालचे राष्ट्राध्यक्ष पोर्तुगालचे राष्ट्राध्यक्ष जॉर्ज-सॅपिया म्हणाले, "माझ्या मनात अनेक विचार येत आहेत. ५०० वर्षांचा इतिहास एखाद्या विजय-साराखा काही सेकंदात होण्यासमोभा जातो आहे." अशीही घटने कथिनी !

या शतकाची उपयुक्त भेट

एखाद्या काळात जी वक्ताईची गोष्ट असते. ती कधी काळांतून सर्वसामान्य होते. १९१४ साली जेव्हा पनामा कालवा सुरू झाला, तेव्हा इतिहासातले एक महान आश्चर्य म्हणून त्याचा गौरव करायला आला होत.

पनामा प्रदेशांतून राहणारा हा कालवा फक्त ५० मैल लांबीचा आहे. त्याच्यामुळेच वेस्टिफिक व अटलांटिक हे दोन महासागर एकमेकांला जोडले गेले आहेत. हा कालवा खोदत असताना सुमारे ६००० कामगार मरण पावले. या कालव्यामुळे न्यूयॉर्क-सान्फ्रान्सिस्को यांच्यामधले समुद्र-प्रवासाचे अंतर ८००० मैलांनी कमी झाले. त्यामुळे सामनाची कमी वेळात होणारी भेआण शंभरपटींनी वाढली.

अमेरिकेचे प्रेसिडेंट व्हॉल्टर ह्यांना ही कालव्याची फायदा सुचली. कालवा तयार झाल्यानंतर त्यांनी स्वस जहाजांतून हा कालवा पार केला होता. तोपर्यंत अमेरिकेचे कोणतेही अध्यक्ष पदसवर असेपर्यंत देशाबाहेर गेलेले नव्हते.

आज अजदी वेगळी परिस्थिती आहे. पूर्वी कालव्याची व्यवस्था व कारभार अमेरिकन लोक

फेब्रुवारी २०००

पहात असत. कारण कालव्यावर त्यांची घालकी होती. कालव्याच्या किनारपट्टीवर महानलहान वसाहती वाढत गेल्या. अमेरिकन सैन्याने तत्काली शिक्षणासाठी म्हणून कालव्याच्या किनारपट्टीवर जंगलाचा एक भाग वापरायला सुरुवात केली. पण त्यामुळे तिथे राहणारे लाकूडभोटा गोळा करणारे बरेच जंगलनिवासी मारले गेले. पनामांतल्या नागरिकांना हे अजिबात आवडले नव्हते.

आज या कालव्याचे महत्त्व बरेच कमी झाले आहे. आज मालाची बहुतांश विमानाने किंवा देशांतल्या खुष्कीच्या मार्गाने होणे. जनेक प्रत्याधुनिक बोटो, आकाराने खूप मोठ्या असल्यामुळे, या कालव्यातून जाऊ शकत नाहीत. पनामाचे नागरिक, कालव्यावर त्यांचा अधिकार असला अशी मागणी करत आहेत. १९७७ साली प्रेसिडेंट जिमी कार्टर यांनी कालव्याचे अधिकार पनामा देशास देण्याच्या तक्रारामुळे सही केली. त्यानुसार ३१ डिसेंबर १९९९ या दिवशी औपचारिक समारंभात हा कालवा पनामा देशास मिळाला आहे.

65